

ÇAPAN OĞULLARI

Ord. Prof. İSMAİL HAKKI UZUNÇARŞILI

On sekizinci asır ortalarına ait vesikalarda bu ailenin soyadları *Çapar* olarak¹ geçmekte olup sonradan aynı manada olarak *Çapan* denilmiş² daha sonra *Çapar*'daki پ p ler b ye çevrilerek Arapça جبار Cebbar şeklini almış ve ailenin en şöhretlisi olan Süleyman Bey'in vakfiyesine Abdülcebbar olarak kaydedilmiştir. Fakat halk arasında bu isimlerden *Çapan* şekli taammüm ederek aile (Çapan Oğulları) diye şöhret bulmuş ve aynı isim darb-ımesel olarak kullanılmıştır.

¹ *Mühimme Defteri* 139, s. 52, *Mühimme* 152, s. 29, *Mühimme* 157, s. 139, *Mühimme* 165, s. 152 ve *Emirî Tasnifi Hamid-i Evvel vesikaları* No. 1453 ve *Vasıf Tarihi* c 1, s. 191 ve 268.

² *Çapar*, Eski Türk ünvanlarından olup yiğit manasına geldiği gibi uygur yazılarındaki *İşbara*, *Şbara*, *Asbara* şekillerinde tesadüf edilen kelimedenden gelme olduğu zan olunmaktadır. Rahmetli Profesör FUAT KÖPRÜLÜ'nün mütalâasına göre bir Çin metninde *Şepolo* (İşbara) kelimesinin Kahraman manasına olan *Çap*'dan gelen ve muharip suvari manalarını ifade eden Türkçe *Çapar* kelimesinin muadili olduğu da ihtimal dahilindedir. Eski Türkçe metinlerde *Çapkun*, *Çapav*, *Çapavul*, *Çapul* gibi muhtelif müştakları görülür.

Çapar kelimesi ulak manasına da gelüp yam kelimesiyle müradif olarak Devlet postası, Posta atı, yalnız at manalarında da kullanılmıştır. Farsca tarihlerde (İbn-i Bibî, Şerafeddin-i Yezdi Ahsen-üt-tevarih) kelime Çeper چپر imlâsiyle yazılmıştır (Türk Hukuk ve İktisat Mecmuası sayı 2, s 28, 30).

Divan-ı Lûgat-i-it-Türk'de çapmak, *çapar* kelimelerinin vurmak, sıvamak manalarına geldiği görülür. (*Besim Atalay Tercümesi* c. 2, s. 3). AHMED VEFİK PAŞA *Çapar* kelimesinin vurup, koşturmak ve akın etmek manasına gelen *çapmak* masdarından gelme olduğunu beyan ediyor. اللغات النوائيه *Ellûgat-ül-Nevaiyye'de de çapkun'un* akın ve (*Çapan*)ın seğirden ve baş kesen manasına geldiği görülüyor. برهان قاطع *Burhan-ı Katı'da da* benekli ata Türkçede *Çapar* denildiği gösterilmektedir. HÜSEYİN KÂZIM BEY'in büyük Türk lûgatinde de *Çapar* kelimesinin aslı *çapmak* masdarından gelme olduğu müştakları olan *çapkun*, *çapavul*, *çapul* vesairenden bahsediliyor.

Çaparhane, atların bulunduğu menzilhane demek oluyor. Evliya Çelebi de seyahatnâmesinin bir çok yerlerinde *çapkun*, *çapul*, *çapavul* kelimelerinden bahsediyor ki akın demektir.

Bütün bu kayıtlara göre *Çapar* kelimesi, yiğit, akıncı, postacı manalarına gelmektedir.

ÇAPAR (ÇAPAN) OĞLU AHMED PAŞA

Çapan Oğulları ailesi tarihinde ilk gördüğümüz zat Çapar Oğlu AHMED PAŞA'dır. Babasının adı *Çapar Koca Ömer Ağa*'dır. Mahallî ananeye göre doğu taraflarından gelmiş olan bir Türk aşirete mensup olan bu aile eskiden ormanlık olan *Yozgat* taraflarına çadır kurmuşlar ve orada yerleşmişlerdir. Yine mahallî rivayetlere göre ÇAPAR OĞLU AHMED, bir düğün münasebetiyle *İstanbul*'a soytarı denilen oyuncu götürerek bir müddet orada kalmış imiş. Fakat Çapan ailesinin Mamalı Türkmen aşiretine mensup ve bu aşiretin beylerinden olduğu anlaşılıyor.

AHMED BEY (Paşa) 1145 Recep, 1732 Aralık'ta Mamalı Türkmenlerinin voyvodası olarak *Bozok* taraflarında bulunmaktadır. Mamalı aşiretinin mukataası esbak Sadr-iâzam BOZOKLU MUSTAFA PAŞA'nın mukataası olup oğlu HÜSEYİN BEY'e intikal etmiş ve HÜSEYİN BEY de bu mukataayı Çapar Oğlu AHMED BEY'e bir sene müddetle iltizam suretiyle kiralamış ve mukataa halkının zabt ve raptı hazineye ait varidatın tahsili halkın himaye ve sıyaneti bir fermanla Çapar Oğlu'na bildirilmiştir³.

AHMED BEY daha sonra *Bozok* Sancağı mütesellimi olmuş ve kendisine 1158 Ramazan ve 1745 Ekim'de Kapıcı başlık pâyesi verilmiştir⁴. Anadolu'da harp ve darbe kaadir ve askerî sevk ve idare ve başbuğ olmağa lâyık ehliyetli olanların hükümetçe defteri tertip edildiği sırada bu evsafı haiz olarak bin beşyüz neferi idareye kudretli olmak üzere Çapar Oğlu AHMED BEY de deftere kaydedilmiştir⁵.

AHMED BEY, daha sonra Tokat voyvodası olmuş ve burada bulunurken fiilen kapıcı başlığı sebebiyle *İstanbul*'a gelerek Divân-ı Hümayun hizmetinde bulunması emredilmiş ise de sonradan Tokat'da

³ *Mühimme Defteri* 139 s. 52, Evâil-i Recep 1145.

⁴ Hâlâ *Bozok* mütesellimi Çapar Zâde Ahmed dâme mecdühuya hüküm ki: Sen ki mumaileyhin öteden beru hidemât-ı hümayun-ı mülûkânemde... kemal-i dikkat ve ihtimamına binaen ... fi-mâba'd dahi senden her halde mezid-i sadakat ve liyakat melhûz ve me'mûl olmaktan nâşi... Avatıf-ı Âliyyeci hüsvanemden bu defa sana dergâh-ı muallâm Kapıcıbaşlığı pâyesi tevcih ve ihsanım olmağın İlâm-ı hâl için işbu emr-i şerifim ısdar ve ... ile irsâl olunmuştur (Evasit-ı Ramazan sene 1158 Mühimme No. 152, s. 26, 32).

⁵ Topkapı Sarayı Arşivi Defter No. 7562, sene 1158 Muharrem.

kalması münasip görülerek âdilâne hareket etmesi hakkında kendisine 1165 Zi'l-ka'de, 1752 Ekim tarihli ferman gönderilmiştir⁶.

AHMED BEY, daha sonra mâlikâne suretiyle *Bozok* ve *Yeniil* voyvodası olmuştur⁷.

Sivas valisi ZARA'LI ZÂDE FEYZULLAH PAŞA'nın *Diyarbakir* Valiliğine nakledilmesi üzerine 1174 Ca. ve 1760 Aralık'da ÇAPAN OĞLU AHMED BEY Mirmiranlık yani iki tuğlu paşa olarak *Sivas* Valiliğine tayin olunmuştur⁸.

AHMED PAŞA daha sonra *Sivas*'tan alınarak *Niğde* Sancağı mutasarrıflığına nakledilmiş ve 1177 H, 1763 M.de *Niğde* ve havalisinde şekavet yapan *Kadı zâde* ismindeki şakiyi mağlûp ederek *Karaman* taraflarına kaçırmış ve katlettiği eşkiyadan belli başlılarının kesik başlarını mühürdariyle *İstanbul*'a göndermiştir. Bu suretle AHMED PAŞA'nın eşkiya te'dibindeki hizmeti sebebiyle kendisini taltif etmek ve diğerlerine de nümune olmak üzere hıl'atle taltif edilmesini sadr-ı âzamin arzemesi üzerine Sultan ÜÇÜNCÜ MUSTAFA Sadr-ı âzamin takririnin üzerine (*gönderesiz*) hatt-ı Hümayununu yazmıştır⁹. Fakat sonradan AHMED PAŞA'nın eşkiyayı ve kapısız leventleri korkutarak el altından anları himaye ettiği ve aynı zamanda zulmünden şikâyet edilip kendisine yapılan nasihatleri dinlemediği için katledilmesi hakkında ikinci defa *Sivas* Valisi olan ZARA'LI ZÂDE FEYZULLAH PAŞA'ya gizlice ferman gönderilmiştir.

AHMED PAŞA 1178 Şevval ve 1165 Mart'ta mütad üzere her sene yapılmakta olan tayinlerde kendisine *Maraş* Eyaletinin verilmesi için tayinlerin yapılmasından bir ay evvel Divân-ı Hümayun'a müracaatta bulunmuştu¹⁰. İşte bu sırada *Rüşvan* Ağalığında bulunan ABAZA MEHMED AĞA'nın evvelden beri AHMED PAŞA aleyhinde yazmış olduğu şeyler tesirini göstermiş ve katline Abaza Mehmed Ağa memur edilmiştir.

Bunun üzerine ABAZA MEHMED, Çapan Oğlu'nun üstüne gitmiş, AHMED PAŞA kaçmış ise de elde edilerek katlolunup başı *İstanbul*'a gön-

⁶ *Mühimme Defteri* No. 155, s. 330 (Evâhir-i Zilka'de 1165 tarihli hüküm, *Mühimme* 157, s. 178, sene 1168 Rebiul-evvel).

⁷ *Vâsıf Tarihi* c. 1, s. 181 ve *Cevdet Tasnifi dahiliye vesikaları*.

⁸ *Mühimme Defteri* 157, s. 178 *Vâsıf Tarihi* c. 1, s. 191, sene 1174.

⁹ *Vâsıf Tarihi* c. 1, s. 233, 234 ve *Topkapı Sarayı Arşivi* No. 7019-99.

¹⁰ *Emirî Tasnifi, Üçüncü Mustafa devri vesikaları* No. 24784, sene 14, Şevval 1178.

derilmiştir (1178 Şevval sonları 1765 Nisan)¹¹. AHMED PAŞA'dan inhi-lâl eden Bozok Sancağına Beylerbeylik ile ABAZA MEHMED AĞA tayin edilmiştir¹².

ÇAPAN OĞLU AHMED PAŞA, idaresinde sert ve merhametsizdi. Yozgat Kasabasını ilk defa AHMED PAŞA tesis etmiş ve oğulları MUSTAFA ve SÜLEYMAN Bey'ler burasını imar ile bir kasaba haline koymuşlardır. AHMED PAŞA mütesellim oluncaya kadar *Bozok* Sancağı mütesellimleri *Yozgat*'a bir saat mesafede *Divanlı* köyünde otururlarmış. AHMED PAŞA *Yozgat*'da bir medrese yaptırmıştır¹³.

ÇAPAN OĞLU MUSTAFA BEY

AHMED PAŞA'nın büyüğü Mustafa, küçüğü Süleyman adlarında iki oğlu vardı. Bunlardan MUSTAFA BEY Arpalık suretiyle *Kayseri*, *Niğde* ve *Kırşehir* mutasarrıfı olan BOĞAZLIYANLI MEHMED PAŞA'nın Başbölük Başlığında bulunmuş, İran seferine memur olan MEHMED PAŞA ile sefere gitmesi, harpte yaralanması sebebiyle Tebriz Seraskeri KÖPRÜLÜ ZÂDE ABDULLAH PAŞA tarafından verilen izinle memleketine gelerek iyileştikten sonra tekrar cepheye giderken *Erzurum* ve havali-sinde şekavet yapan İCİLLİ İBRAHİM ve EĞİNLİ OSMAN nam bölükbaşı-ların belâsına uğrayarak katilleri hakkında 1139 Muharrem sonları (1726 Eylül) tarihli ferman yollanmış¹⁴ ise de, MUSTAFA BEY'in şaki Bölükbaşı ile beraber olmadığı anlaşıl原因 olarak gönderilen ikinci bir fer-manla¹⁵ ölümden kurtulmuştur.

MUSTAFA BEY'i 1142 H, 1729 M'de *Bozok* Sancağı mütesellimi görüyoruz. Bu sene içinde *Rakka* taraflarına aşiret iskânına memur olan Çorum Sancak Beyi KAHRAMAN BEY'in maiyyetinde olarak *Ciridlü Köçeklü, Bab, Harbende*'li aşiretlerini iskân için *Rakka*'ya gitmiştir¹⁶.

¹¹ *Vâsıf c. 1, s. 268* ve *Cevdet Tarihi c. 2, s. 171*'de oğlu Mustafa Bey'in katli münasebetiyle ve *Mürî-üt-Tevarih* (Umumî Kütüphane nüshası No. 5144) de 1178 senesi. Ahmed Paşa'nın katli hakkında III. Mustafa'nın Hattı hümayunu vesikalar arasındaadır.

¹² *Zübdet-ül-vakıat* (Üniversite Kütüphanesi No. 2395, s. 8) *Zübdet-ül-vakıat*'da Hekim Oğlu Ali Paşa köleliğinden yetişme olan ABAZA MEHMED PAŞA hakkında mufassal malûmat vardır.

¹³ Oğulları Mustafa ve Süleyman Bey'lerin vakfiyeleri ve *Muallim Cevdet* tasnifi, *Mâarif vesikaları* No. 1575.

¹⁴ *Mühimme Defteri* No. 133, s. 325 ve *Cevdet Tasnifi Dahiliye vesikaları* No. 15981.

¹⁵ *Mühimme Defteri* 133, s. 378 sene Evahir-i Rebiul-âhır 1139.

¹⁶ *Mühimme Defteri* 135, s. 402, Evâil-i Muharrem, sene 1142.

MUSTAFA BEY 1149 H, 1736 M. tarihinde ise *Bozok* Voyvodalı-ğında bulunmakta olup kendisinin askerî, idareye muktedir ve cessor olmasından dolayı bu sırada Rusya-Avusturya ile vukua gelen muharebe dolayısıyla suvari askeri Başbuğu olarak orduya davet edilmiştir¹⁷.

MUSTAFA BEY'in bundan sonra babasının 1178 H., 1765 M.'de katline kadar ne hizmette bulunduğu dair henüz elimize bir vesika geçmemiştir.

MUSTAFA BEY, babasının katlinden sonra uhdesindeki مال مالı malikânesi kendi hallerinde olmak şartıyla oğullarına ihsan olunmuştur¹⁸. MUSTAFA BEY babasının katlini müteakip metrukâtından kırkbeşbin kuruşu alarak *Kırım*'a kaçmış ve oradan da *İstanbul*'a gelmişti, fakat babası AHMED PAŞA'nın metrukâtını meydana çıkarmağa memur edilmiş olan Kapıcıbaşılardan ABAZA MEHMED AĞA'nın, Mustafa Bey'in *Bozok*'a gönderilmesini yazması üzerine YAYCIOĞLU ABDULLAH ve MUSTAFA Bey'in mühürdarı İSMAİL ÇAVUŞ ile birlikte yola çıkarılmışlar ise de YAYCIOĞLU *Düzce* ile *Bolu* arasında gelindiği sırada kaçmış, fakat MUSTAFA BEY *Bozok*'a getirilerek MEHMED AĞA tarafından hapsedilmiştir¹⁹.

Yine bu sırada MUSTAFA BEY'in kardeşi Süleyman Bey ailelerinin bir kısmıyla *İstanbul*'a gelmişler ise de *Bozok* mutasarrıfı ABAZA MEHMED PAŞA bunların *İstanbul*'da oturmalarından kuşkulananak mahallî asayişin bozulmasına sebep olacağından bahis ile hepsinin *Bozok*'a gönderilmelerini yazmış olduğundan yazdığı gibi SÜLEYMAN BEY ve onunla beraber *İstanbul*'a gelmiş olan aile efradının *Bozok*'a iadeleri hakkında 1179 Safer, 1765 Ağustos tarihli ferman gönderilmiştir²⁰.

¹⁷ *Bozok* Voyvodası Çapar Oğlu Mustafa Bey ziyde mecdühüya hüküm ki:

Sen ki muamileysin sen zatinde yarar ve nâm-dâr ve îmâl-i askerde ve şecaat ve bahadırılığa dair umurda mukdim ve kâr-küzar olduğun sem'i hümayunuma reside ve moskof keferesinin üzerine tertip olunan sefer-i hümayunumda senin gibi bahadır kimesnelerin şânları terfi olunarak asker başbuğluklarında istihadam olunmak lâzım ve lâbüd olmağla sen dahi bazı suvari askerler üzerine başbuğ nasb olunman için bir kadem akdem salt ve sebükvar orduy-ı hümayunuma gelmen fermanım olmağlın ... (Evail-i Safer sene 1149 *Mühimme Defteri* 142, s. 98).

¹⁸ Bu hususta *Bozok* maa Süleymanlı Kadısının ilâmı sen 1180 Ca. (*Emirî Tasnifi*, Üçüncü Mustafa Devri vesikaları No. 25565).

¹⁹ ABAZA MEHMED PAŞA'nın 1178 Zil-hicce (1765 Haziran) tarihli tahriyatından (*Cevdet Tasnifi*, Maliye vesikaları No. 747).

²⁰ *Cevdet Tasnifi*, Dahiliye vesikaları No. 7576.

Bu sırada *Bozok* Sancak Beyi ABAZA MEHMED PAŞA'nın hapisine bulunmakta olan Mustafa Bey kaçarak Köçeklü ve Mamalu aşiretleri arasında saklanmak suretiyle vakit geçirirken başiboş serseri leventlerin Anadolu'daki fenalıkları dolayısıyla MUSTAFA BEY aşiretlerden tedarik ettiği kuvvetlerle o taraflardaki leventleri tepelemeğe muvaffak olmuştur. Şöyle ki:

Mustafa Bey Köçeklü ve Mamalu aşiretleri arasında dolaşırken başiboş leventlerden ÇOPUR ABBAS, GENÇ ABBAS, DARPÇIKTI isimlerindeki Bölükbaşların idareleri altındaki Anadolu'nun bu havalisinde yol kesme, yağma, katil gibi fenalıklarda bulunan leventlere karşı yukarıda isimlerini söylediğimiz iki aşiretten ve babasının adamlarından topladığı kuvvetle harekete geçmiş ve bir gece *Sungurlu* mevkiinde yatan sekiz yüz kadar levent üzerine baskın yaparak bunların bir haylısını öldürüp katledilenlerin başlarını keserek Sivas Valisi ZARALI ZÂDE FEYZULLAH PAŞA vasıtasıyla *İstanbul*'a göndermiştir (Takriben 1180 H., 1766 M.).

MUSTAFA BEY'in bu hizmetine karşı berveç-i Arpalık Bozok'da olan ÇİRMEN'LI MEHMED PAŞA'nın azliyle 1181 Ramazan, 1768 M.'de Bozok Mutasarrıflığına *Hotin* Muhafızı RECEP PAŞA tayin olunarak mütesellimliği de MUSTAFA BEY'e verilmiştir²¹.

Bundan sonra *Bozok* Sancağı senelik hükümet tayinlerinde mütesellimlik suretiyle tevcih edilir olmuş ve bu Sancak ardında hudut ve kale muhafızlarından kime tevcih edilirse MUSTAFA BEY onun mütesellimi olarak *Bozok*'u idare etmiştir. Eşkîya te'dibindeki hizmeti sebebiyle MUSTAFA BEY'e Kapıcıbaşılık rütbesi verilmiştir²².

²¹ Bozok Sancağı mütesellimi olan Çapar zâde Mîr Seyit Mustafa ziyde mecdühüya hüküm ki :

Sen ki mütesellim-i mumaileyhsin *Bozok* Sancağı Mütesellimliği Livai mezbur hududu dahlini şer ve mazarrat-ı eşkiyadan tathir eylemek şartıyla ber-veçhi ilhak mutasarrıfı olan *Hotin* muhafızı RECEP PAŞA edamullah-u taala iclâlûhu tarafından uhdene ihale ve tefviz olunduğunu müş'ir emr-i şerifim tarafına vusul... Evasıtı-Ramazan 1181 (*Mühimme 165, s. 352*).

²² Dergâh-ı âli Kapıcıbaşlarından Bozok Sancağı mütesellimi Çapar Oğlu Mîr Mustafa dâme mecdühüya ve liva-i mezburda vaki kuzat ve nüvvaba hüküm ki:

Bozok ve tevabi-i mukataatını seksen üç senesi Muharremi guresinden ve tayyaratı tarih-i tevcihi olan seksen iki senesi Şevval-i mükerrerinin on birinci gününden zabt ve mâl-i mirisini vakt-ü zamaniyle eda eylemek şartıyla avatf-ı aliyye-i hüsrevanemden Bozok Sancağı, hâlen *Hotin* Valisi vezirim SÜLEYMAN

MUSTAFA BEY 1188 H., 1774 M.'de Surre Eminliğine tayin olunarak kendisine Küçük Mirahorluk pâyesi verilip bu münasebetle kardeşi SÜLEYMAN BEY'e de Kapıcıbaşılık rütbesi tevcih edilmiştir²³.

Mustafa Bey Bozok Mütesellimliğini elde ettikten sonra babasının katli için ABAZA MEHMED AĞA'ya yardım edenlerden intikam almış; kendisine tebliğ olunan emirlere aldırış etmemiş²⁴, bu sırada Rus muharebesi sebebiyle meşgul bulunan hükümet bu hallere bakmağa vakit bulamadığından MUSTAFA BEY o havalide nüfuzunu iyice tesis ederek 1191 H., 1777 M.'de *Bozok* mutasarrıfı olmuş ve bundan istifade ile epey mezalim yapmıştır²⁵.

Canikli ve Çapan Aileleri arasındaki husumet :

Anadolu hanedanından *Fatsa*'lı AHMED AĞA'nın oğlu olan CANIKLI HACI ALİ PAŞA ilk zamanlarında berveçhi mâlikâne *Trabzon* Mutasarrıflığı ile *Canik* muhassıllığında bulunarak²⁶ 1182 H., 1768 M.'de başlayan Osmanlı-Rus muharebesindeki gayretine mebni vezirlik ile *Erzurum* Valisi ve *Kars* Seraskeri olmuş ise de bir iş görmedikten başka hükümete karşı da ağır yazılar yazarak tehditkâr vaziyet almış olmakla beraber kendisine müsamaha edilerek ikinci defa *Erzurum* Valisi ve arkasından 1193 H., 1779 M.'de *Trabzon* Valisi olmuştur. İşte bu sırada aşağıda görüleceği üzere ÇAPAN OĞLU MUSTAFA BEY ile araları açılarak birbirleriyle çarpışmaya kadar işi ileri götürmüşlerdir.

PAŞA edamullahı iclâleye tarih-i mezburdan ilhaken tevcih ve ihsan-ı hümayunum olmağla sen ki müteselmi-i mumailihsin livai mezburu kemâ-kân sen zabt-ü-rabt ve zümrei çşkıyanın def-i şer ve mazarratlariyle ahalinin himayet ve sıyanetleri şartiyle vezir-i müşarün-ileyh tarafından dahi livai mezbure mütesellim nasb ve tayin olunduğunu müş'ir işbu emr-i şerifim ısdar olunmuştur. Evasıt-ı Şevvâl 1183 (*Cevdet Tasnifi Dahiliye No. 15693*).

²³ *Emirî Tasnifi Hamid-i Evvel vesikaları dosya 6, No. 1533*, sene 1188 Zilka'de ve *Cevdet Tasnifi Dahiliye vesikaları No. 1796*, sene 1188 Zilka'de. MUSTAFA BEY Surre Eminliği ile gittiği Hicaz'dan avdette Pâdişah'a takdim etmiş olduğu hediyelerin listesi Topkapı Sarayı Arşivinde 368 numaradadır.

²⁴ *Cevdet Tasnifi Dahiliye vesikaları 12272*, sene 1184.

²⁵ Çapan Oğlu Mustafa Bey'in mezaliminden bahis ile hükümete müracaat eden TOKMAK HASAN PAŞA ZÂDE İSMAİL BEY'in istidası (*Emirî Tasnifi, Hamid-i Evvel vesikaları 17470*, sene 1192).

²⁶ *Mühimme Defteri No. 165*, s. 343.

Çapan Oğlu MUSTAFA BEY, babası gibi şedid ve zalim olduğundan hısım ve akrabasından bazıları bundan kaçarak *Amasya*, *Merzifon*, *Vezirköprü* taraflarına kadar nüfuzunu yaymış olan HACI ALİ PAŞA'ya iltica etmişlerdi. HACI ALİ PAŞA, bu mültecilerden MAMALI OĞLU ŞEMSİ BEY'in tahrikiyle Çapan Oğlu'nun nüfuzu altındaki bazı yerleri işgal ederek HÜSEYİN ÂBAD (Alaca) kasabasına kadar inmişti. Bunun üzerine MUSTAFA BEY durumu hükümete arzettiğinden HACI ALİ PAŞA'ya kuvvetlerini geri çekmesi emredilmiş ise de HACI ALİ PAŞA:

— *Ya Çapan Oğlunu idam edersiz, yahut ben üzerine varup izale ederim*, yollu serkeşçe cevap vermiş ve kendisine gönderilen tahrirata karşı da:

“— Benim fimâbaad devlet ile işim yoktur, istediğimi işlerim ve nice memleket harap ederim” diye ısyanını meydana vurması üzerine Valilikten azl ve vezirliği de üzerinden alınarak âsi ilân olunmuştur.

Bunun üzerine malikâne suretiyle *Bozok* Mutasarrıfı ve *Yeni il* voyvodası olan ÇAPAN OĞLU MUSTAFA BEY'e gönderilen 1193 Ramazan ve 1779 Eylül sonları tarihli fermanla HACI ALİ PAŞA'nın te'dip ve idamı emrolunduğu gibi ²⁷ MUSTAFA BEY'e yardım etmesi hakkında Sivas Valisine de bir ferman yollanmış ²⁸ ve deniz yoluyla bir tarafa

²⁷ Hâlâ Berveçhi mâlikâne *Bozok* Mutasarrıfı ve *Yeniil* Voyvodası olan Çapar Oğlu Mir Mustafa dâme mecdühuya hüküm ki.

Trabzon Valisi HACI ALİ PAŞA dedikleri hain ve bâgiden şayet din ve devlete nâfi bir hizmet zuhur eder me'muliyle zümre-i vüzeraya ilhak ve bir kimesne hakkında zuhr eylemeyen enva'ı iltifat ve ikram ile taltif ve on sekiz yaşında oğlu MİK-DAD'a vezaret ve eyalet ihsan ve bunun emsali nice mültemesatına müsaade ve kavlen ve fiilen avatıf-ı şâhaneme mazhar kılınarak Kırım Seraskerliği uhdesine ihale hitta-i Kırım'da ihtilâl vukuunda üç, dört bin nefer olsun müheyya olan kalyonlara asker irkâb ve imdad-ı müslimîne ib'âs eylemesini havi hutût-ı hümayununmla mua'nven ahkâm-ı adide tastir ve tisyar edeceği askerlerin bahşîş ve ulûfe ve zahireleri peşin itâ ve zamir-i tahmirinde merkûz mefsedet lâzimesinden tenbihat-ı hidvânem bir türlü kulağına girmiyüp... Donanmayı *Samsun* iskelesinde tevkif ve mevsim-i derya geçtikten sonra *Keçe*'ye varup kavm-i Tatar ile muhabere etmeden avdet edüp bu suretle eli boş dönmesi sebebiyle gönderdiği tahriratlarda tahammül edilmeyecek sözler derciyle aczini kapatmak istemiştir. Sen ki mumaileyhsin mutlaka seni kenduye istirkap ile ya Çapar Oğlu'nu idam edersiz veyahut ben üzerine varup izale ederim kelâm-ı bağıyanesini kâğıdında tasrih eylediğinden âsi-i mezburu katl ve idam ve ser-i maktuunu der-iâliyyeme isale hasseten sen memur kılınmağla göreyim seni (*Mühimme Defteri 178, s. 37, sene evasıt-ı Ramazan 1193*). Hulâsa alınmıştır.

²⁸ Sivas Valisine birinci ferman (*Mühimme 158, s. 37*) ve yine Sivas Valisi esbak Sadr-ı âzam *İzzet Mehmed Paşa*'ya te'kidî havi Evail-i Şevval 1193 tarihli ferman

kaçmaması için sahillerdeki kaza ve nahiye kadılarına da talimat verilmiştir.

ÇAPAN OĞLU MUSTAFA BEY 6 Şevval 1193 ve 17 Ekim 1779'da üç bin kadar kuvvetle *Yozgat*'tan hareket ve *Bafra*'da bulunmakta olan HACI ALİ PAŞA üzerine giderek HACI ALİ PAŞA'nın karşı çıkardığı küçük kuvvetlerle musademe ederek anları bozduktan sonra kendisini *Bafra*'da muhasara etmiş ise de²⁹ beş, altı bin kadar kuvveti olan HACI ALİ PAŞA muharebeye girişmeyerek kendi konağını yaktıktan sonra muhasarayı yarararak haremi ve oğlu BATTAL HÜSEYİN PAŞA, elli altmış kadar maiyyeti ve hazineleriyle *Sinop* yakınında gemilere binerek *Kırım* tarafına kaçmıştır (Evahir-ı Şevval 1693 ve 1779 Kasım)³⁰.

İşte bu hal Çapan oğullarıyla Canikli Ailesinin aralarını açmış ve husumet daha sonra da Hacı Ali Paşa'nın torunu TAYYAR PAŞA ile ÇAPAN OĞLU SÜLEYMAN BEY arasında tekrarlanmış ve Canikli ailesinin felâketiyle neticelenmiştir.

Çapan Oğlu Mustafa Bey'in katli :

Mustafa Bey'in mezalimi babasından ziyade olup Canikli Ali PAŞA'ya galebesinden sonra bütün bütün şişmişti. Yaptığı zulmün neticesinde kendisinden de intikam alınacağını düşünerek babasının adamlarına ve kendi yakınlarına bile güvenemiyerek satın almış olduğu otuzdan ziyade köle ile kendisini muhafaza altında bulundurmakta ve bu kölelere talim ettirerek anları nezareti altında yetiştirmekte idi.

Bu sırada MUSTAFA BEY'in dairesinden bir şamdan çalınmış ve bunu buldurarak çalanı katlettirmişti. Halbuki köleler bu şamdanı

(*Mühimme Defteri* 178, s. 37 ve *Cevdet Tasnifi Dahiliye Vesikaları* No. 12578 ve *Cevdet Tarihi* C. 2, s. 130).

²⁹ Firarî CANIK'LI HACI ALİ PAŞA'nın akraba ve avnesinden bazı kimselerin MUSTAFA BEY'i *Bafra*'da muhasara edüp, MUSTAFA BEY'in asker tedariki için Canik'ten çıktığı (kaçtığı) haber alınması üzerine Sivas Valisi İZZET MEHMED PAŞA ile mütefikan asiler üzerine gidilüp *Canik*'in zaptedilmesini havi *Amasya* Sancağı mütesellimine Sadr-ı âzam tarafından buyruldu gönderilmiş olduğu bir vesikada görülüyor. (*Topkapı Sarayı Arşivi* 10785).

³⁰ *Mühimme Defteri* 178, s. 7, H. sene Evahir-i Şevvâl 1193 ve *Cevdet Tarihi* c. 2, s. 131. HACI ALİ PAŞA'nın beş, altı bin mevcut kuvveti olduğu halde kaçması, kendisinin bir ısyan hareketinde bulunmak istemediğini göstermek istemesinden veyahut tedariksiz bulunmasından ve âsî ilân edilmiş olmasıyla maiyyetinin kendisini terk etmeleri ihtimalinden ötürü olmalıdır.

çalını bildikleri halde onu ölümden kurtarmak için ele vermemişler ve efendilerine de böylece söylemişlerdi. MUSTAFA BEY, kölelerin hırsızları bildikleri halde söylememelerine kızarak:

“— Siz benim kölelerimsiniz. Benim malıma hıyanet eden kimesneyi benden saklayarak yabancılar ile sırdaş olmanız küfran-ı nimettir” diye kölelerini diğer ağır sözlerle tekdir ile incitmişti. Bu halden müteessir olan köleler bir gün aynı hal bizim başımıza gelir diyerek MUSTAFA BEY’i öldürmeğe karar vermişlerdir.

MUSTAFA BEY kölelerine tüfenk talimi yaptırmak üzere kasaba haricinde metris yani siperler kazdırıp orada talim ettirmeği ve bunların talimlerinde bizzat bulunmağı âdet etmişti. Yine bir gün şehir dışındaki siperlerde talim yapılırken kölelerin aralarındaki ittifak üzere hep birden tüfeklerini efendilerinin üzerine çevirip yaylım ateşle öldürdükten sonra yine hep birden atlanarak HACI ALİ PAŞA’nın mıntakasına kaçmışlardır (1196 Cemaziyelevvel ve 1782 Nisan)³¹.

MUSTAFA BEY’in adamlarından GÜRÜN’LÜ MUSTAFA AĞA’nın 14 Ca. 1196 (27 Nisan 1782) tarihli ifadesine göre ÇAPAN OĞLU’nun at yetiştirmeğe hevesi olmadığından tahminen yetmiş, seksen devesi, seksen katırı ve bin kadar koyun ve keçisi varmış. Beslediği atları hediye olarak gönderirmiş. Çiftlikleri mamûr olup haylıca mahsul almış, ekseriya fakir köylülere borç olarak tohumluk verirmiş³².

MUSTAFA BEY’in ölümünde Ali adında onbeş yaşında bir oğluyula bir yaşında diğer bir oğlu ve küçük yaşta üç de kızı kalmıştı. Üç dört yüz kese sarfiyle *Yozgat*’ta cami ve han ile çarşı bina ettirmişti³³.

MUSTAFA BEY’in ölümünden sonra gerek muhallelafatının zaptı ve gerek *Bozok*’a bir mütesellim tayini hakkında Sadr-ı âzam İZZET MEHMED PAŞA tarafından 1 İNCİ ABDÜLHAMİD’e takdim edilen takrirden

³¹ MUSTAFA BEYİN katlinin kendisinden intikam almak isteyen HACI ALİ PAŞA’nın tertibi ile olduğu zannedilmektedir.

³² GÜRÜN’LÜ MUSTAFA AĞA’nın tahririni okuyan BİRİNCİ ABDÜLHAMİD, tahririn üzerine

“Bu adam fukara ve zuafaya tohum ve zahire vermek (!) حجاج Haccac’dan eşedd azlamullah-ül-ibad bir kâfir-i bî din idi. Şimdi (Fukaraya merhamed eder) lafzı, lâfz değildir. Zülümle hayret ve hasanet kabul-ı indillâh olur mu?” hatt-ı hümayununu yazmıştır. (Emirî Tasnifi Hamid-i Evvel vesikaları No. 1333).

³³ Emirî Tasnifi Hamid-i Evvel vesikaları No. 1333 ve Haremeyn defteri ve Gürün’lü Mustafa Ağa’nın tahriri.

Bozok için iki namzet gösterilerek bu hususta Pâdişahın mutalâası sorulmuştur. Sadr-ı âzam takririnde şöyle diyor:

“Bu defa vefat eden Çapazâde Mustafa Bey’in mukataatı kaime-lerini tertip ve emvâl ve eşyasının zaptına Kapıcıbaşı Ağalardan biri mübaşir tayin ve hâcegân-ı divân-ı hümayunlarından bir müdrik mevsuk kulları ve baş muhasebeden bir mütemed kâtip terfîk olunmak üzere iktiza eden evamir-i aliyyenin ve keزالik *Sungurlu*’da tevkif olunan hazinesinin der-i saadete irsalini müş’ir lâzım gelen emr-i şerifin ısdarını ve Kapıcıbaşılık esamisinin hazine-mande olunmasını muta-zammın Defterdar Efendi kullarına ve kalemine buyrulduklar neşrolunup lâkin *Bozok* Sancağının zâbitten bir an huluvvi حلوى câiz olmadığından serian bir mütesellim nasbı cemi-i umurdan mukaddem olmak hasebiyle *Bozok* sükkânından *Sungur zâde* veyahut müteveffanın kâtibi Mühürdar İSMAIL EFENDİ’den³⁴ birisinin *Bozok* mütesellimi tayin olunması mertebeli vucupta olmağın merkumandan kangısının mütesellim nasbına iradei husrevâneleri taallûk eder ise muktazi olan emr-i münifinin takdiri...”

Sadr-ı âzamin bu takriri üzerine BİRİNCİ ABDÜLHAMİD:

“*Benim Vezirim*

“*Müteveffanın emvali yoktur, evlâdı ve biraderi şu kadar akçe virsün, musaleha olunsun diyecek madde değildir. Herkesin lisânı yirmi otuz bin keseğe baliğ olur; maliktir diyorlar. Sair fevt olanlar gibi değildir. Zâlemeden gaddar bir cebbar idi, evlat, akraba, etbâ elbette tekdîr olmadıkta meydana mal zuhur etmez. Mübaşir, Kapıcıbaşından münasibi ve hacagândan biri ve kâtip arzı mütesellimlik *Sungur zâde* olsa olmaz mı? Zehair hususuna dahi dikkati tâmmle birle tanzimine ihtimam gerektir” hatt-ı hümayuniyle cevap vermiştir³⁵.*

Birinci Abdülhamid, Mustafa Bey’in zalim ve gaddar oluşunu bildiği için mümkün olursa o havaliyi bu ailenin elinden kurtarmak istiyordu. Bununla beraber MUSTAFA BEY’in kardeşi olup *İstanbul*’ca bulunan SÜLEYMAN BEY’in, biraderinin yerine tayin edilecek olursa

³⁴ Bu İsmail Efendi, MUSTAFA BEY’in mühürdarı olup MUSTAFA BEY’in ölümünden sonra annin mallarını biraderi SÜLEYMAN BEY’den sakladığı için SÜLEYMAN BEY tarafından öldürülmüş ve servetine el koymuş ise de hükümet bunu SÜLEYMAN BEY’e kaptırmak istemeyerek talep etmişti (*Mühimme Defteri No. 178, s. 311, senesi 1199*).

³⁵ *Emirî Tasnifi Hamid-i Evvel vesikalari dosya 6, No. 1337.*

onun muhallefatını üzerine alarak ona mukabil hazineye ne verebileceğini öğrenmek isteyerek:

“— Çapar Oğlu'nun nesline Türkmen Ağalığı şart değildir, kapıcıbaşılardan ve taşradan kimse yok mudur? Müteveffanın karındaşı oldukta ne verir? Malikâneleri tanzimi ve mübaşir intihap oluna. Genç Osman Kapıcıbaşı gençcedir. Dahi bundan ceri' ve cessus ve mütemed var mıdır? Yine intihaben bildiresin”. Hatt-ı hümayununu yazmış ve nihayet *Bozok* Mutasarrıflığı MUSTAFA BEY'in kardeşi SÜLEYMAN BEY'e verilmiştir³⁶.

MUSTAFA BEY 1195 Muharrem guresinde (birinci günü), 28 Aralık 1780'de Yozgat'ta bir cami ile türbe ve şadırvan yaptırarak vakfına kapıcıbaşı rütbesinde olan onbeş yaşındaki oğlu ALİ RİZA BEY'i mütevellî koymuştur³⁷. Vakfiyesinde (Sabıka surre-i hümayun emini ser bevvin-i dergâh-ı âlî) kaydı olup aynı kayıt çeşme kitabesinde de vardır.

Vakfiye mücebince cami MUSTAFA BEY'in olduğu halde sonradan biraderi ve halefi SÜLEYMAN BEY camii kabullenip kapısı üstüne 1209 H., 1794 M. tarihli saçma sapan gûya manzum bir kitabe koydurmuştur.

SÜLEYMAN BEY biraderinin şadırvan (Çeşme) kitabesini kendisine mal edemiyerek Mustafa Bey'in ismi zikredilmekte olup aynen şöyledir:

- 1 — Sahibü'l Hayrat Camii Kebîr Sâbıka surre-i Hümayun
- 2 — Bereket nümûn emin-i ser bevvin-i Dergâh-ı Âlî Abdülcebbar Zâde
- 3 — Elhac Mustafa Bey Efendi İbn-i Merhum Ahmed Paşa
- 4 — İbn-i Ömer Ağa 1312 Mütevellî Ali Rıza Vekili Mehmed Nureddin

³⁶ MUSTAFA BEY'in adamı GÜRÜN'LÜ MUSTAFA AĞA takdim ettiği takdirinde *Bozok*, Mütesellimliği MUSTAFA BEY'in on beş yaşındaki oğlu ALİ BEY'e verilecek olursa babasının admaları başından ayrılmayarak güzel hizmet eder demiş ise de tellifi nazarı dikkate alınmayarak SÜLEYMAN BEY'e verilmiştir. ALİ BEY'in, babasının hesaplarını görmek üzere *İstanbul*'a gelmesi emredilmiştir (*Mühimme Defteri No. 181*, s.95, sene 1196 Şevvâl). Fakat SÜLEYMAN BEY, ALİ BEY'in kalmasına lüzum göstererek *İstanbul*'a göndermemiştir (*Başvekâlet Arşivi 3634*).

³⁷ MUSTAFA BEY'in vakfiyesi sureti Vakıflar Umum Müdürlüğünde Haremeyn 9 uncu defterin 91 inci sahifesindedir. MUSTAFA BEY'in Oğlu ALİ BEY mütevellî olduğu zaman on beş yaşında idi. ALİ BEY'e 1188 Muharrem, 1774 Mart'ta henüz sekiz yaşında iken Kapıcıbaşılık verilmiştir.

ÇAPAN OĞLU SÜLEYMAN BEY

Çapan Oğulları ailesi içinde en nüfuzlusu ve devlete hizmet itibariyle en faali ve bilhassa ÜÇÜNCÜ SELİM'in tesis ettiği *Nizam-ı Cedid* teşkilâtındaki gayreti ile pâdişahın Anadolu'da en çok güvendiği ve sevdiği bir şahsiyet idi. SÜLEYMAN BEY nüfuzu altına aldığı geniş mın-takadaki icraatı ve yerine göre şedid ve cezrî harekâtiyle şöhret bulmuştur. SÜLEYMAN BEY, AHMED PAŞA'nın küçük oğludur.

1188 Zil'kade ve 1775 Ocak'ta Kapıcıbaşı rütbesi verilen SÜLEYMAN BEY daha sonra biraderi tarafından öldürülmekten korkarak *İstanbul*'a kaçmıştır³⁸. Biraderi MUSTAFA BEY'in katledildiği *Bozok*'da bulunan kethüdası Mehmed Ağa tarafından kendisine bildirilmiş olduğundan SÜLEYMAN BEY kendisine gelen mektubu bilvasıta Sadr-ı âzam'a takdim etmiştir³⁹.

MUSTAFA BEY'e ait kısımda görüldüğü üzere *Bozok*'a hariçten kimse tayin edilmeyerek biraderinin muhallefatına bedel, SÜLEYMAN BEY hazineye üçbin beşyüz kese (bir milyon yediyüz elli bin kuruş) vermek suretiyle Bozok idaresi kendisine verilerek *Yozgat*'a gönderilmiştir 1196 H., 1781 M.⁴⁰.

SÜLEYMAN BEY *Bozok*'a hareketinden evvel Sadr-ı âzam İZZET MEHMED PAŞA ile Defterdar PEPEĞİ HASAN EFENDİ'yi görüp biraderinin mallarını oğlu ALİ BEY ile akrabasından Sungur zâde AHMED AĞA ve

³⁸ Çapan Oğullarıyla Canik'li ailesi ve bilhassa Çapan Oğullarına dair olan takririden.

³⁹ Şevketlü kudretlü kerametlü adaletlü velî nimetîm efendim Pâdişahım.

Bozok Mutasarrıfı ve *Yeniil* Voyvadası ÇAPAN ZÂDE MUSTAFA BEY'in Dersaadette mukim karındaşı Kapıcıbaşı SÜLEYMAN BEY kullarına kethüdası MEHMED AĞA tarafından bir adam ve mektup gelüp mefadında mumaileyh MUSTAFA BEY'i köleleri binîş yerinde darp ve katl eyledikleri tahrir olunmağın gelen mektup ve SÜLEYMAN BEY kullarının takrirî merfu'-ı atebe-i ulya kılınmıştır. Müteveffay-ı mûmaileyh'in emvali kabzına bir mübaşir tayini lâ-büd olmağın gerek gidecek mübaşirin intihabı ve gerek malikânelerinin tanzimi bundan sonra mülâhaza ve iktizaları pâyei serir-i alâlarına arz olunacağı... (*Emirî Tasnifi Hamid-i Evvel vesikaları 1453*).

⁴⁰ *Cevdet Tarihi* c. 2, s. 172. MUSTAFA BEY'in bütün malları kendisine bırakılmak şartıyla SÜLEYMAN BEY hazineye on dokuz yük kuruş yani bir milyon dokuzyüzbin kuruş borçlanmış olup bunu taksit ile altı yük ve on beş bin kuruş darphane hazinesine ve beş yük yirmi beş bin kuruşu da hazineye teslim ederek 10 Ca. 1198'de darphaneye yedi yük altmış bin kuruş (1520 kese) borcu kalmıştı. (*Emirî-Hamid-i Evvel vesikaları 1682*) daha sonra borcunun bakıyyesini de ödemeğe devam etmiştir (*Aynı tasnif No. 1660-1680*).

Mühürdar İSMAİL ve Başçavuş ALİ AĞA, Hazine-darı ve kölesi OS-MAN'ın saklamış olduklarını haber aldığı ve *Yozgat*'a gidince bun-lardan biraderinin mallarını meydana çıkarmak için tazyik edilme-lerinin zarurî olduğunu ve bu hususta kendisine müsaade olunmasını isteyerek muvafakatlerini aldıktan sonra *Yozgat*'a gitmiş ve oradan gönderdiği bir tahriratta saklı malları meydana çıkarmak için emir istemiş ve kendisine (1198 Zil'hicce sonları, 1782 Kasım sonu) tarihli müsaadeyi havi ferman gönderilmiştir⁴¹.

SÜLEYMAN BEY aldığı bu müsaade üzerine haklı haksız bunları tazyik ile iki bin keseden ziyade para aldıktan başka idaresi altındaki âyanlardan da -biraderinin zamanında- halka zulüm ettiklerinden dolayı yine iki bin keseyi müteceviz cerime almıştır⁴².

1200 H., 1786'da *Yozgat*'ta veba hastalığı zuhur ettiğinden MUSTAFA BEY'in oğlu Kapıcıbaşı rütbesinde olan ALİ BEY bundan müteessiren vefat ettiğinden Süleyman Bey'in aleyhdarları henüz on dokuz yaşında olan bu gencin amcası tarafından zehirlendirildiğini ortaya atmışlardır⁴³.

SÜLEYMAN BEY'in de gaddarlığı sebebiyle hakkında şikâyetler devam etmesi üzerine Birinci Abdülhamid bunların zalemeden olma-larına mebni Bozok Sancağının iki tuğlu Paşa'ya (Beylerbegiye) veril-mesini düşünerek bu hususta Sadr-ı âzâmın mutalâasını sormuş o da takdim ettiği takririnde:

“Çapar Oğulları hakkında söylenen kelâmlara aslı yoktur deni-lemez. Lâkin şu aralıkta Anadolu'dan bir mahalle beş on bin asker tayin murad olunsa yine aşair ve kabail ricalinden olmağla göze görü-nür Çapan Oğlu vardır. Geçenlerde *Mısır*'a bin nefer ve bu defa da *İsmail* ordusuna iki bin nefer asker *Bozok*'dan ihraç ve irsal olunmuştur. Yine icap ederse nüfuzu olmağla istenilen miktar asker ihraç edebilir. Yerine bir Paşa tayin edilse henüz gitmiş, acemi olmağla nüfuzu bunun gibi olamaz, zira aşiretin mizacını bilir. Şimdilik kendisine mezalimden el çekmesi için tarafımdan mektup yazılarak ıslahına sâ'y edileceğini” arzetmiş ve BİRİNCİ ABDÜLHAMİD bu mütalâayı uygun bularak takririn üzerine:

⁴¹ *Mühimme Defteri 181, s. 101, sene 1196 Zil hicce sonu.*

⁴² *Çapan Oğulları ve Canikli ailesine dair takrirden.*

⁴³ *Çapan Oğulları ve Canikli ailesine dair takrirden.*

“Benim Vezirim,

“Çapar Oğlu'nun hemen azli vakti olmadığı malûm. Bir hâli vakte merhundur, ancak zulme benim rızam olmadığı ve Allah'ü Azimüşşanın dahi emri olmamağla tarafından ne gûna tekit emri iktiza eder ise tahririniz yine faideden halî olmaz” hatt-ı hümayununu yazmıştır⁴⁴.

Sadr-ı âzamanın takririnden anlaşılacağı üzere SÜLEYMAN BEY rivayet edilen mezalimiyle beraber nüfuz ve kudreti sebebiyle dar zamanlarda hükümete yardım ve devlet emrini yerine getirmek suretiyle hizmet ediyordu.

I. ABDÜLHAMİD, zulümlerinden dolayı Çapan Oğullarını sevmiyordu. Bir gün Pâdişah, SÜLEYMAN BEYİ Surre Emmini tayin etmek arzusunu göstermiş ve bu hususta Sadr-ı âzamanın fikrini sormuş ve SÜLEYMAN BEY'i Surre Emmini tayin etmekten maksadının da anı bir müddet muhittinden uzak bulundurmak ve belki de yolda ölerək halkın kendisinden kurtulmaları ihtimali imiş. Pâdişah buna dair Sadr-ı âzama yazdığı Hatt-ı Hümayunda:

“Benim Vezirim,

“Çapar Oğlu اعظم العباد الله azlemü'l-ibadullah bir mel'un, belki yolda canı cehenneme gider” sözleriyle SÜLEYMAN BEY hakkında gayzını ızhar etmiştir. Pâdişahın arzusu üzerine Sadr-ı âzam daha evvel Süleyman Bey'in Surre Eminliği hakkında fikrini yoklamıştır. SÜLEYMAN BEY verdiği cevapta hükümet hazinesine ve halkın borçlu olduğundan dolayı Surre Eminliğinden afvını rica etmiş ve aynı zamanda İsmail kalesi tarafına bin kadar asker yollaması kendisine emredilmiş olduğundan bizzat bunlarla meşgul olacağı cihetle keyfiyet Pâdişah'a arzolanarak Surre Emmini tayininden vazgeçilmiştir. Sadr-ı âzamanın bu meseleye dair takdim ettiği arızasının üzerine BİRİNCİ ABDÜLHAMİD:

Benim Vezirim,

Çapar Oğlu eben an ceddinin ezlam'ül-lahi'l-ibâd bir dinsiz heriftir. Bu kadar fukara ve zuafaya ba husus mürd olan karındaşı bî iman ve bî hamiyetle eylediği siyaset bir türlü tarif olunacak manâ olmadığı cümlelerin malûmudur. Karındaşının malından deruhde eylediği bakayası hâlâ İZZET

⁴⁴ Başvekâlet Arşivi Hatt-ı Hümayûn vesikaları No. 25642.

PAŞA sadaretinden beru kalmıştır⁴⁵. Gerek mirîye ve gerek sair kesâna def' atan verip Surre Emanetine dahi tahmil olmağa kudret sahibidir. Öyle dinsizi ziyaret-i ravza-i mutahhare ve tavaf-ı beytülharam ile cenab-ı Allah-ü âzîmüşşan lâıyk görmeyüp böyle özürü bahane ile hemen tahsil-i emvâl-i mirî bakayası ne ise elbet ve elbet ikdamü tahsil ettiresin” hatt-ı hümayununu yazmıştır⁴⁶.

Hatt-ı hümayunlardan anlaşıldığına göre Çapan Oğlu AHMED PAŞA ile Oğulları MUSTAFA ve SÜLEYMAN Bey'lerin – bir kısmı düşmanları tarafından şişirilmiş olsa da – halk üzerindeki şiddetleri dolayısıyla Pâdişahın bunlara düşman olduğu görülüyor.

Bu tarihlerde (Onsekizinci asrın ikinci yarısı) hükümet âciz durumda olup gerek Anadolu ve gerek Rumeli'de vilâyetlerin mühim bir kısmı âyân denilen nüfuzlu mütegalibe ellerinde bulunduğu için bir gaile çıkmasından çekinilerek ileri gidilemeyip nasihatle iktifa ediliyor. Bu arada Bozok Sancağı artık mütesellim ile idare edilmeyip mâlikâne suretiyle mutasarrıflıkla Çapan Oğullarının idaresi altında olduğu gibi etrafındaki bazı Sancak ve Kazalarda bunların nüfuzu altında bulunmakta idi. Bu hal daha sonraları ve hattâ SÜLEYMAN BEY'in son senelerine kadar böyle devam etti⁴⁷.

SÜLEYMAN BEY sert idaresiyle beraber hükümete karşı muhalif bir tavır takınmadığı gibi icabında hükümetin emriyle asker, zahire ve hayvanat sevkinde, ihmâl göstermiyor ve hasmı olan HACI ALI PAŞA'lara karşı hükümete dayanıyordu.

1202 H, 1888 M'de Osmanlı devletinin Rusya ve Avusturya ile olan muharebesinde SÜLEYMAN BEY üç bin süvari göndermek suretiyle

⁴⁵ SÜLEYMAN BEY'in darpahaneye borcu sekiz yüz elli kese olup bunun tahsili için Kapıcıbaşılarından ABDULLAH BEY *Yozgad'a* gönderileceği sırada SÜLEYMAN BEY borcuna mahsup olarak nakden elli bin kuruşu ve kırk beş bin kuruşu da *Istanbul'daki* Kapu kethüdası vasıtasıyla takdim etmiş ve geri kalan borcu da ödeyeceğini 1200 Rebiul-evvel tarihli tahriratiyle bildirmiş olduğundan Abdullah Bey *Yozgad'a* gitmemiştir. (*Başvekalet Arşivi hatta-ı hümayûn vesikaları No. 1680*) Süleyman Bey daha sonra da yüz elli bin kuruş yollayup bu suretle tedricen borcunu ödemiştir.

⁴⁶ *Emirî Tasnifi Birinci Abdülhamid vesikaları dosya 4, No. 1012.*

⁴⁷ 1227 H., 1812 M'de İçel Mutasarrıfı vezir ÂBİDİN PAŞA Çorum Sancağı Mutasarrıflığına tayin edilmişti. Fakat Çorum'un ekser mahalleri SÜLEYMAN BEY'in elinde olduğundan halkın o tarafa meyledeceklerinden dolayı Çorum'a gitmek istememiş bunun neticesinde kendisine *Beyshehri* ve *Alâiye* sancakları verilmiştir. (*Cevdet Tasnifi Dahiliye vesikaları No. 363*).

yardımda bulunduğu gibi⁴⁸ ertesini senede üç bin yüz kadar askerle sefere iştirâki emredilmiş olduğundan⁴⁹ 1204 H, 1790 M'de askerleriyle beraber İstanbul'a gelerek yerine oğlu ABDÜLFETTAH BEY'i bırakmış ve bu suretle ABDÜLFETTAH BEY'E Kapıcıbaşılık pâyesini verilmiştir⁵⁰.

Süleyman Bey'in kendisiyle beraber gelen maiyyeti kuvvetinin miktarı hakkında kesin bir rakam verilmeyor. Bunu üç bin, dört bin ve hattâ yedi bin diyen kaynaklar da vardır⁵¹. Kendisi sefere memur olup ilk defa da orduya iltihak edeceği için bu miktarın üç binden ziyade ve hiç olmazsa beş binden az olmaması îcap eder.

Saad Âbad'da Pâdişah huzurunda yapılan geçit resminde SÜLEYMAN BEY askerinin en gerisinde bulunup Kasr-ı Hümayuna yüz adım kala Bostancıbaşı delâletiyle kethüdasiyle beraber atlarından inmişlerdir. Bu rütbeden olan devlet memurları Kasr-ı Hümayuna giremezler ve Pâdişahın karşısında huzurda duramayıp yirmi adım geride dururlarken hil'at giymek teşrifat kanunu iken bu kanun dışı ve müstesna olarak SÜLEYMAN BEY Vezirler gibi Kasr-ı Hümayuna alınarak hil'at giyip Pâdişah tarafından huzuruna kabul edilmiştir. Pâdişah SÜLEYMAN BEY'e:

“—Göreyim seni, Din-i Muhammedîye güzel hizmet eyle. Bu güne güzide asker ile geldiğine haz eyledim, behurdar ol. Nan-i nimetim sana

⁴⁸ Vak'a Nüvîs Edîp Efendi Tarihi s. 28.

⁴⁹ Cevdet Tasnifi Askerî vesikalar No. 3945 ve hatt-ı hümayûn vesikaları No. 581.

⁵⁰ Cevdet Tasnifi Askerî vesikalar No. 3477 sene 1204. SÜLEYMAN BEY'in maiyyeti kuvvetleriyle sefer hareketi hakkında gönderilen fermanın bir müddet sonra Birinci ABDÜLHAMİD vefat ederek yerine yeğeni ÜÇÜNCÜ SELİM'in hükümdar olması üzerine ABDÜLHAMİD'in gazabından korkan SÜLEYMAN BEY için korku kalmadığından 1790 Baharında bizzat maiyyeti kuvvetleriyle sefere gitmek üzere İstanbul'a gelmiştir. Bu hususta Hadikat-ül-vekayî (Âmeden Cebbar Zâde Süleyman Bey) başlığı ile şunları yazıyor: “Seferler zuhurundan bu âna gelince bazı mahallere intisap ile af olunup kenduyî halâs ile rahatta olurken bu senei mübarekede (1204 senesi) mahza tehdidi müş'ir tarafına irsal olunan emr-i hümayûnun hilâfına cesaret edemiyerek dört bin atlı ile Şevvâl'in ikinci günü Üsküdar'a gelüp altıncı günü Sa'd-âbâd'a nakleylediği telhis olunmakla Şenbih (Cumartesi) günü Sa'd-âbâd'a binîş emrolunup teşrif-i hümayûn akabinde mürur edecek askerî temaşâyâ muntazır oldular. Asakır-i merhum saat altı buçukta mürure başlayup sekizde tamam oldu. Hakikat harp ve darbe kadir ve rükûb ve nüzule muktedir tuvanâ asker olduğu meşhud olmuştur.” (Hadikat-ül-vekayî'den Üniversite Kütüphanesi No. 5999, varak 23).

⁵¹ Cevdet Tasnifi askerî vesikalar No. 3945 ve hatt-ı hümayûn vesikaları 581, Edîp Efendi Tarihi ikinci kısımda beş bin, Tarih Encümeni Kütüphanesinden Türk Tarih Kurumu'na devredilen 58 No. lu kitapta yedi bin gösteriliyor.

helâl olsun. Düşman-ı dinden yüz döndürme ve yollarda riâya ve berâyaya zulmettirme. İnşallah-u teâla memul olduğu üzere hizmet edersen mükerrem olursun. Hilâfından hazer eyle" demiştir.

SÜLEYMAN BEY nutk-u hümayuna cevap veremeyip şaşırıldığından dışarı çıkarılmıştır. Sonra SÜLEYMAN BEY'E on bin kuruş ve sergerde-lerine beşer bin ve cümle askerine de verilmek üzere ayrıca beş bin kuruş ihsan olunmuştur.

SÜLEYMAN BEY askerine huzur-ı Hümayunda mızrak ve cirit oyunları oynatup pehlivanlar güreştirmiştir⁵². SÜLEYMAN BEY'E günde bin beşyüz çift ekme ve ikiyüz ellışer okka sade yağı verilmesi hakkında matbah eminine divan tezkiresi yazılmıştır. (*Cevdet Tasnifi Askerî vesikalar numara 1896*).

SÜLEYMAN BEY muharebeden sonra 1205 Rebi'ul-evvel ve 1790 Aralık'da *İstanbul*'a gelerek kendi kapu kethüdasının Abdullah bey'in konağında misafir edilip memleketine dönerken ertesi sene sefer için *Ankara, Çankırı, Kayseri, Niğde Aksaray, Çorum, Amasya* Sancaklarındaki yirmi kazanın askerini alıp orduya getirmek üzere tam salâhiyetle ve Kapışbaşılığına ilâveten *Mirahor-ı evvel* pâuyesiyle asker sürücüsü tayin olundu⁵³ ve tedarik ettiği kuvvetle sefere gitti.

Süleyman Bey 27 Rebi'ul-evvel 1206 ve 26 Kasım 1791 de Ruslarla mütareke akdiyle harbe son verilmesi sebebiyle *İstanbul*'a gelerek *Bâb-ı âlî*'de temadî etmiş olan mağlûbiyetler sebebiyle vâki müzakere-lerde Kara Osman Oğulları ÖMER ve biraderi MEHMED Ağa'larla beraber bulunmuşlar ve sefer ihtimaline binaen, yine kuvvetleriyle *Edirne* ordugâhına gelmeleri emrolunarak yerlerine dönmüşlerdir. Bunlara hareketlerinden evvel emsali vezirlere de verilmemiş olan

⁵² *Hadikat-ül-vekayi varak 23, 24* (Üniversite Kütüphanesi No. 3477) ve *Edip Efendi Tarihi 1204 vekayii*.

⁵³ *Cevdet Tasnifi askerî vesikalar No. 25799* (25 Rebiul-evvel 1205) ve *Edip Efendi Tarihi s. 123*. ve Hamid-i Evvel ve Selim-i Sâlis vekayinâmesi s. 93.

Şevketlü, Kerametlü Mehabetlü, Kudretlü velî Nimetim efendim Pâdişahım, ÇAPAR ZÂDE SÜLEYMAN BEY kulları evvel-i baharda binnefs sefer-i hümayûn'a memur olduğundan başka bir kaç sancağın ahalisini dahi ihraca memur olmakla nüfuzuna medar olmak için kenduye büyük Mirahorluk pâyesi ihsan buyrulmasını istida eder.... Pâyei merkumum itası ve iktiza eden hil'atin ilbası muvafık-ı rey-i sâmilere ise ferman.... Pâdişahım hazretlerindedir. Bu telhisin üzerine SULTAN SELİM (verile) hattı-hümayûnunu yazmıştır (25 Rebiul-evvel 1205).

ağır samur kürklü hil'atlar ile taltif olunmuşlardır⁵⁴. Fakat Ruslarla Yaş muahedesi aktedildiğinden SÜLEYMAN BEY'in sefere gelmesine lüzum kalmamıştır.

BONAPART'ın *Mısır*'ı işgali üzerine açılan seferde 1214 H, 1799 M'de SÜLEYMAN BEY kendisinin malikâne suretiyle üzerinde olan *Bozok* ve *Çankırı* Sancaklarından başka *Kayseri*, *Çorum*, *Ankara*, *Kırşehir*, *Niğde* kazalarından topladığı kuvveti (kısmen asker ve kısmen bedel) Sadr-ı âzam ve Serdar-ı Ekrem YUSUF ZİYA PAŞA'nın maiyyetine göndermiştir⁵⁵.

SÜLEYMAN BEY yukarıda görüldüğü üzere 1788 ve 1791 senelerindeki seferde bizzat bulunmuş ve nizamsız yeniçerilerin bozukluğunu görmüş ve seferden avdetinde ÜÇÜNCÜ SELİM'in fevkalâde teveccüh ve iltifatına nâil olmuş ve genç Pâdişahın yeni asker tertip etmek hususundaki arzusunu benimseyerek çalışmayı kabul etmiş ve bu suretle Konya Valisi KADI ABDURRAHMAN PAŞA ile *Anadolu*'da Nizam-ı Cedid askeri teşkilaine ilk adım atılmıştır. SULTAN SELİM bu samimî arzusu ve hizmeti dolayısıyla SÜLEYMAN BEY'i sadık bir bendesi olarak ileri çekmiş, bundan başka *Bozok*'a civar olan Sancakların mütesellimliğini de kendisine vermiştir⁵⁶.

Nizam-ı Cedid askeri tertibi dolayısıyla SÜLEYMAN BEY işe başladığını bilvasita arzemesi üzerine SULTAN SELİM bundan fevkalâde memnun olarak kendisine beyaz üzerine aşağıdaki hattı-ı hümayunu göndermiştir:

⁵⁴ *Vak'a Nüvis Edip Efendi Tarihi* (İkinci kısım) s. 123 ve *Cevdet Tasnifi Dahiliye vesikaları No. 7246*.

⁵⁵ *Emirî Tasnifi Selim-i Sâlis vesikaları 7606*.

⁵⁶ ÜÇÜNCÜ SELİM'in teveccühü eseri olarak 1209 H, 1894 M'de *Tarsus* Mukaataası ile Adana eyaleti Mütesellimliği SÜLEYMAN BEY'e verilmişti. Fakat Adana mütegalibesinden HACI BEY hazinedarı KARCI, Adana Mütesellimliğini kendisi almak isteyerek Çapar zâdenin mütesellimini ve *Tarsus* ileri gelenlerinden TOR OĞLU da *Tarsus*'taki adamını kovmuş olduğundan SÜLEYMAN BEY bizzat *Adana* ve *Tarsus* taraflarına gitmek istemiş ise de hükümet bunu tehlikeli görmüş olduğundan *Adana* Eyaleti, *İçel* Mutasarrıfı YUSUF PAŞA'ya verilmiştir. Bunun üzerine YUSUF PAŞA KARCI'YI ve SÜLEYMAN BEY de bir başkanla TOR OĞLU'nu öldürmüşlerdir. (*Vak'a Nüvis Halil Nuri Bey Tarihi* s. 74) 1214 H, 1799 M'de *Niğde* Sancağı Kili Muhafızı Bağdad'lı Ahmed Paşa'ya tevcih edilerek Mütesellimliğine de *Bozok* ve *Çankırı* Mutasarrıfı ve Yeniil voyvodası Çapar Oğlu SÜLEYMAN BEY tayin olunmuştur (*Cevdet Tasnifi Dahiliye vesikaları No. 6639*).

“*Sen ki Cebbar zâde Süleyman Bey’sin,*

“*Sen benim sadık ve rıza-cû bendem olduğunu gerçi bilirim; lâkin bu defa muvaffak olduğun hizmet ve ibraz eylediğin gayret ve sadakat tamam senden memûlüm olan bendelik olmağla sana olan teveccüh-ü derunum bir kaç kat ziyade olup daavâtı hayriyyeme mazhar oldun, hak teâlâ seni ve hanedanını dâim eyleyüp devletimden eksik etmesün. İnşallah daha nice hidemât-ı aliyyeme muvaffak olursun. Din ve deoletin muntazam talimli askerin lüzumunu bilip teyidi din-ü devlet niyet-i hâlisesiyle tahsil-i rizây-ı bârî için tertip ve talime şuru eyledim. Bu husus benim aksây-ı âmâlîm olduğunu bilip lüzumunu dahi idrâk eylediğin halde senden memûlüm sa’y-ü ikdamdır. İnşa’llah çok esere muvaffak olursun. Göreyim seni Süleyman Bey, dîl-hâhım üzere gayret ve ikdamını işittikçe seninle iftihar eylerim. Heman rabbim her halde tefvik buyursun, âmin.”*

SÜLEYMAN BEY nizam-ı cedid askeri tertibine hizmetten başka hükümete karşı serkeşlik eden vezir, Beylerbeyi ve sair mütegalibeyi te’dip hususunda da hizmet ediyordu. 1215 H, 1800 M’de Rakka Valiliğine tayin edilmiş olan sâbık Sivas Valisi SİLÂHDAR HÜSEYİN PAŞA ile Maraş Valisi İSMAİL PAŞA’nın ayak sürüyüp memuriyetleri başına gitmeyerek isyan edeceklerinin haber alınması üzerine Mısır seferi münasebetiyle cephede bulunan Sadr-ı âzam ve Serdar-ı Ekrem YUSUF ZİYA PAŞA tarafından bu iki paşanın katilleri hakkında SÜLEYMAN BEY ile Sivas Valisi MUSTAFA ve Trabzon Valisi TAYYAR Paşa’lara fermanlar gönderilerek beraberce işin halli emrolunmuştur ⁵⁷. Sivas Valisi ile Trabzon Valisi bizzat ve Süleyman Bey de kethüdası SADIK AĞA ile *Zile* voyvodası KÜÇÜK AHMED AĞA’yı HÜSEYİN PAŞA’ya karşı göndermiştir.

Âsî HÜSEYİN PAŞA zorlu bir vezir olup *Diyarbakir*’de döktürmüş olduğu üçer okkalık gülle atan iki ve onbir çapında dört adet topla kendisini müdafaa edecek kadar hazırlanmıştı. TAYYAR PAŞA ile MUSTAFA PAŞA *Yeni han* önünde Hüseyin Paşa’yı muharebe neticesinde bozmuşlar ise de HÜSEYİN PAŞA kendisini toplayup tekrar muharebeye girişmiş ve nihayet üçüncü çarpışmada iyice bozularak *Kızılırmağ*ı geçüp Çapan Oğlu’nun arazisine kaçmış ve *Söğütlü* köyünde SÜLEYMAN BEY kuvvetleri tarafından yakalanarak başı kesilip *İstanbul*’a gönderilmiştir.

⁵⁷ *Hatt-ı Hümayûn vesikaları Sandık 28, hat No. sı 66.*

HÜSEYİN PAŞA'nın başının SÜLEYMAN BEY tarafından *İstanbul*'a yollanması sebebiyle Çapan Oğulları'nın hasmı olan TAYYAR PAŞA ile Sivas Valisi MUSTAFA PAŞA, galebe kendi taraflarından temin edilip SÜLEYMAN BEY'in gayreti görülmediğini yazarak hizmetlerini bildirmişler ise de SULTAN SELİM bu hususta bunların müştereken gayretlerini gözönüne alarak : “—*Doğrusu güzel ikdam ettiler, cümlesi berhurdâr olsunlar*” diye memnuniyetini havi üçüne de hil'atler göndermiştir (1216 sonları, 1802 Nisan) ⁵⁸.

Rumeli'de bir çok mezalimi ve serkeşliği görülerek başındaki serserilerle bile *İstanbul*'u tehdide kalkan *Silistre* Valisi GÜRCÜ OSMAN PAŞA, nihayet güç hal ile ve Anadolu Valiliği verilerek *Kütahya*'ya gönderilebilmişti. Eşkiya reisinden farksız olan bu vezir Anadolu'da da rahat durmayarak devletin başına bir gaile çıkarmak istediğinden kendi emniyeti için maiyyetinde bulunan Deli Başlı ÖMER'in beylerbeği rütbesiyle *Kayseri* Mutasarrıflığına tayinini istediğinden kendisini kırmamak için isteği yapılmıştır.

Bunun üzerine OSMAN PAŞA Çapan Oğlu SÜLEYMAN BEY'e mektup yollayarak ÖMER PAŞA'ya yardım edilmesini istemiş ve SÜLEYMAN BEY bu mektubu 13 Zil-hicce 1217 tarihli (1803 Nisan) arizasıyla hükümete göndermiştir. Bunun üzerine OSMAN PAŞA'nın eski durumu gözönüne alınarak bir gaile çıkarmak istediği ve SÜLEYMAN BEY'i de teşvik ettiği zan olunarak meselenin haline karar verilmiştir.

Bunun için hükümet OSMAN PAŞA'nın tutar-eli demek olan *Kayseri* mutasarrıfı ÖMER PAŞA'nın katlini münasip görerek bunu SÜLEYMAN BEY'e havale etmiştir. GÜRCÜ OSMAN PAŞA başındaki serseri haşerat ile korkunç bir vezir olduğundan bu işe cepheden girmek istemeyen SÜLEYMAN BEY, ÖMER PAŞA'nın katline teşebbüs etmekle beraber bunun kendi tarafından değil de hükümet tarafından gönderilen bir haseki vasıtasıyla yapıldığı zannını vermek üzere tertibat almıştır. Bunun için maiyyeti adamlarından elli kişi intihap ederek bunları kethüdasıyla beraber ÖMER PAŞA'nın *Kayseri*'ye girmesinden evvel o tarafa göndermiştir.

ÖMER PAŞA *Kayseri* kasabasına iki saat mesafede bulunan *Mola* köyüne gelmiş ve kuvvetlerini orada bırakarak on kadar adamıyla

⁵⁸ *Hatt-ı Hümayûn vesikaları sandık 28, hat No. sı 80.*

ve tebdili kıyafetle şehre girerek mütesellimin konağına varup oturduğu sırada Çapan Oğlu'nun adamları *İstanbul*'dan gönderilmiş gibi hareket ile ÖMER PAŞA'nın başını kesmişler ve halk da *İstanbul*'dan gelen haseki ile ÖMER PAŞA'nın başı kesildiğini zan etmişlerdir. SÜLEYMAN BEY bu işin kendi tertibi gibi *İstanbul*'dan gönderilen memurla yapıldığının işaasını hükümetten rica ettiğinden, maktul ÖMER PAŞA'nın kesik başının üzerine yapıştırılan yafta SÜLEYMAN BEY'in arzusu gibi yazılmıştır⁵⁹.

1218 H, 1803 M'de Rumeli Valisi VANLI MEHMED PAŞA maiyyetinde olarak SÜLEYMAN BEY'in dağlı eşkiyasını tenkil için yedi, sekiz bin kadar suvari ve piyade kuvvetiyle bizzat Dağlı eşkiyasına karşı yapılacak harekâta iştirâk etmesi hakkında kendisine ferman yollanmış ise de SÜLEYMAN BEY bir kaç senedir kâh Rumeli ve kâh *Mısır* seferleri için asker, bedel vesair mürettebat göndermekte olduğunu ve bu suretle ahalinin perişanlıklarından bahis ile ancak iki bin kadar bir kuvvet gönderebileceğini ve bundan başka Gürcü OSMAN PAŞA vesair o makule hasımlarına karşı olan durumunu arz ile bizzat gitmekten afvını istirham etmesi üzerine oğlunun kumandası altında iki bin beşyüz kişilik kuvvet göndermesi emredilmiştir⁶⁰.

Süleyman Beyin Konya Valisi Kadı Abdurrahman Paşa'ya yardımı :

ÜÇÜNCÜ SELİM Anadolu'da nizam-ı cedit teşkilâtı yaparken SÜLEYMAN BEY'den sonra *Alâiye* Sancağı mutasarrıfı ve *Bozkır*

⁵⁹ SÜLEYMAN BEY'in bu hususta kapu kethüdasına göndermiş olduğu 17 Muharrem 1218 tarihli mufassal mektup (*Hatt-ı Hümayûn vesikalari sandık 28, evrak 22*).

⁶⁰ *Hatt-ı Hümayûn vesikalari sandık 16, hattı hümayûn 35 ve sandık 17, hat No. sı 40*, bu meseleye dair SÜLEYMAN BEY tarafından gönderilen 25 Safer 1218 ve 16 Haziran 1803 tarihli tahriratından: Yedi sekiz bin askerın dört beş bin kese ile idare olunacağını ve dağlı eşkiyasıyla *Mısır* seferine her zaman asker ve bazen bedel göndermek suretiyle hizmet ettiğini ve bu kadar asker tedarikinde subet olduğunu aşiretler bu âna kadar sefer ve sair memuriyetlere gittiklerinin misli görülmediğini, şimdi dağınık halde bulunup yaylada olmalarıyla asker mutalebe olursa biz miri keş reayayız. Sefer-i hümayûna böyle memuriyetlere gittiğimizin vukı yoktur. İyalimizi bırakup gidemeyiz diyeceklerini ve bundan başka GÜRCÜ OSMAN PAŞA'nın hanedanına adaveti olup kendisinin yokluğundan istifade ile *Bozkır*'u zapt edüp Rumelide bin beşyüz eşkiya varsa OSMAN PAŞA'nın yanında delil, tüfekci vesair sınıflardan maada iki bini müteceviz hayta bulunduğunu ve bundan dolayı iki bin asker tertip ederek göndermesine müsaade edilmesini istirham eylemiştir (*Sandık 18, evrak No. sı 23*).

madeni emini tayin ettiği KADI ABDURRAHMAN PAŞA'yı ele almış ve o vasita ile de *nizam-ı cedid* yâni disiplinli askeri çoğaltmak istemiş ve böylece Anadolu'da fiiliyata geçilmişti. SULTAN SELİM, iki sene sonra aynı teşkilâtı *Karaman* eyaletinde tatbik etmek istediğinden *Alâiye* ve *Beşşehri* mintakalarında faaliyetini görmüş olduğu KADI ABDURRAHMAN PAŞA'yı *Alâiye* Sancağıyla *Bozkır Madeni* ve *Beşşehri* Sancağı üzerinde kalmak suretiyle 7 Cemiazizel-evvel 1218 ve 25 Ağustos 1803'de *Karaman* (Konya) Valisi yapmıştı.

Konya'nın ileri gelen mütegalibelerinden Yeniçeri Ocağına kayıtlılardan CÂNDER OĞLU SEYYİT EBÛ BEKİR AĞA ve diğer aveneleri ABDURRAHMAN PAŞA'nın *Konya* kadısı bulunduğu sırada aralarındaki macerayı bahane ederek ABDURRAHMAN PAŞA'yı *Konya*'ya sokmadıklarından mesele ehemmiyet kesbetmişti.

SULTAN SELİM, ABDURRAHMAN PAŞA'nın her ne suretle olursa olsun *Konya*'ya girmesini kat'i olarak emrettiğinden ve Karakış sebebiyle ABDURRAHMAN PAŞA *Konya*'yı tamamen muhasara ile işgal edemediğinden *Konya* işi dört ay kadar sürmüştü.

Nihayet ABDURRAHMAN PAŞA, ÇAPAN OĞLU SÜLEYMAN BEY'in kendisine iki bin kişilik bir kuvvetle yardım etmesini istediğinden bu hususta SÜLEYMAN BEY'e 1218 Zil-hicce iptidaları (1804 Mart) bir ferman gönderildiği gibi⁶¹ civar sancaklara da *Karaman* Valisine yardım etmeleri emrolunmuştur. SULTAN SELİM, bilvasita Çapan Oğlunun kethüdası HACI MUSTAFA EFENDİ'ye:

“ABDURRAHMAN PAŞA'nın *Konya*'ya idhali hasren ve musırren Çapar Zâde Süleyman Bey'den matlubumdur, lâkin kan dökülmeksizin idhal ederse

⁶¹ Dergâh-ı muallâm Kapıcıbaşlarından Çapar Zâde Mir Süleyman dâme mecduhuya hüküm ki. Başlığıyla olan fermanında *Karaman* Valisi ABDURRAHMAN PAŞA'yı bazı eşkıya ve erazilin *Konya*'ya sokmadıklarından bahis ile vukuat izah edildikten sonra:

İmdi *Konya* ehali on güne kadar Paşay-ı mumaileyhi bi't-ta'ver-riza *Konya*'ya ithal ederler ise fe-biha ve illâ yedi yaşından yukarı seyf-i siyasetten geçirileceği ve muktezay-ı irade-i şâhanem üzere Paşay-ı mumaileyhi *Konya*'ya aldıkları surette mazâ mâ-mazâ kaidesine riayet olunacağı ve kimseye teaddi ettirilmeyeceği beyaniyle *Konya* ehalesine dahi diğer evamir-i aliyem tisyar olunduğu ve senin külliyetli asker ile bin-nefs hareket ve eşkıyanın te'dipleri hususunda Paşay-ı mumâ-ileyhe minküllî'l-vücut muavenet ve müzharet ve icrây-ı iradei Şâhaneme dâmen dermeyan-ı gayret eylemen ahas-ı matlûb-ı Pâdişahanem idüğü Malûm-ı dirayet melzûmun oldukta ber-veçhi muharrer amel ve hareket . . . eylemen bâbında (fi Evail-i Zilhicce sene 1218) (*Cevdet Tasnifi, dahiliye vesikaları Dahiliye No. 1904*).

daha ziyade hâz ederim. Kapu kethüdasını çağırıp tenbih ile bu veçhile kenduye yazsun" iradesini tebliğ ettirmiştir⁶².

Bu hususta Sadr-ı âzam YUSUF ZİYA PAŞA'nın Çapan Oğlu'na birisi Zilka'de ve diğeri ise 15 Zilhicce tarihli (1804 Şubat ve Mart) iki mektubu vardır⁶³.

ÇAPAN OĞLU SÜLEYMAN BEY'in şiddet ve faaliyeti o havalide malûm olduğundan bunun ihtilâlciler üzerine tayini muhaliflere bir darbe oldu. SÜLEYMAN BEY aldığı ferman üzerine *Konya*'daki Yeniçeri serdariyle serden geçti ağalar ve diğer alâkadarlara gönderdiği mektupta ferman mücebince hareket edeceğini, Ocaklının Pâdişahın itaatli kulları demek olduğunu, mukavemetle Valinin tebdili fikrinde iseler buna imkân olmadığını ve sonu fena olacak harekâttan el çekerek ABDURRAHMAN PAŞA'yı kabul eylemelerini, içlerinde korkanlar varsa kendisinin yanına gelmelerini ve keyfiyetin müftü ve mevlevî şeyhine de yazıldığını beyan ettikten sonra nihayetinde Pâdişahın iradesi olur, sizin sözünüz olmaz, denmiştir⁶⁴.

⁶² Sandık 49 (Sadarettin Dar'üs-saâde Ağasına yazılan 25 Zilhicce tarihli tezkere).

⁶³ *Hatt-ı Hümayûn vesikaları, sandık 49 No. 81.*

⁶⁴ *Çapar Oğlu Süleyman Bey'in Konya'da Yeniçeri Serdari ve Serdengeçti agavatı ve izzetli Ağalar ve Ocak ihtiyarları vesairlere mektubu: bâdesselâm-ı muhibbâne inha olunur ki.*

Halen Karaman Beylerbeğisi Saadetlü ABDURRAHMAN PAŞA hazretleri bâ hattı hümayûnu mehabetmakrun mansabı olan *Konya*'ya duhule memur olduğuna binaen Paşây-ı mumaileyhi gerek sulhen ve gerek harben *Konya*'ya ithale ihtimam ve dikkat eylemek üzere ruhsatı havi kat'ıyyül-mefad memuriyetimiz bâbında tarafımıza hitaben emr-i âlî ısdar ve şerefriz-i vürud edüp emr-ü ferman buyurduğu üzere külliyetli askerle bu taraftan hareket ve ol tarafa varmak üzere olduğumuz emr-i muhakkak olmağla kaldı ki Ocaklı demek ehl-i ırz ve Pâdişah-ı âlempenah efendimizin mutî' ve münkad kulları demek olup her ne ise mumailey hazretleriyle beyninizde vaki bürüde-te mebni azl ve yerine âharı nasb olunmak fikriyle bu âne kadar müteşebbis olduğunuz harekâtınız adem-i itaate haml buyrulduğundan gayrı şimdi Paşây-ı mumai-leyhin ithali iradei saltanat-ı seniyye olup vech-i âhar olmadığı malûmunuz oldukta memleket ve siz pâdişah-ı ruy-i zeminin olmağla Müfti Efendi ve Şeyh Efendi hazaratına dahi tafsilen tahrir olunmağla bunun nihayeti pek fena olur ve aklınızı başımıza alup mumaileyhima ile müzakere edüp size her veçhile kefilim bir zarar ve ziyan olmaz. Bir memleketin harap olmasına sebep olmayup tavr-ı kadiminizi terk ve emr-i ül'il-emre itaat ederek vesvese edenleriniz tarafımıza gelmeğe dikkat ve bu veçhile can ve mal ve ırzımızı vikayeye dahi dikkat eylesiniz..... Sizi ikazen işbu varaka tahrir ve irsal olunmuştur. İnşaallahü teâlâ vüsulünde . . . Pâdişahın dediği olur, sizin sözünüz olmaz. Hemen şimdiden vesvese edenleriniz çıkup ordumuza gelmeğe gayret

Filhakika Çapan Oğlu'nun hareketini haber alan ve Pâdişahın müteaddit fermanlarına itaat etmeyen âsî elebaşları SÜLEYMAN BEY'in yazması üzerine muhalefetten vaz geçerek ABDURRAHMAN PAŞA'yı Konya'ya almışlar ve bu işte önyak olan CANDAR OĞLU EBÛ BEKİR ve diğer onbeş yirmi kadar muhalifler kaçmışlardır.

Canikli Ailesiyle ikinci mücadele:

Yukarıda ÇAPAN OĞLU MUSTAFA BEY'in tercümei halinde görüldüğü üzere Canikli HACI ALİ PAŞA, ÇAPAN OĞLU MUSTAFA BEY'e mukavemet etmeden *Kırım*'a kaçmış, Vezirliği alınmış ve daha sonra af edilerek tekrar vezir ve vali olmuştu; fakat HACI ALİ PAŞA evlat ve torunları kendilerine nazaran Kapucubaşı rütbesinde olan bir Bey'in hükümetin yardım ve himayesiyle kendilerine karşı galebesini bir türlü hazmedemiyerek bu suretle iki aile arasında kapanmaz bir kin ve husumet devam etmiştir, hattâ rivayete göre Çapan oğlu Mustafa Bey'i, kölelerini gizlice elde etmek suretiyle HACI ALİ PAŞA öldürtmüştür.

İşte Anadolu'nun iki marûf hanedanı arasındaki bu husumet daha sonra da devam etmiş ise de 1220 H, 1805 M. tarihine kadar kuvvede kalmış, mücadele safhasına girmemişti.

ÜÇÜNCÜ SELİM, esas umdesi olan *nizam-ı cedid* askerî teşkilâtına ciddi olarak çalıştığı ve başı sıkıldıkça asker, hububat, hayvanat cihetinden fedakârlığını gördüğü Çapan Oğlu SÜLEYMAN BEY'e karşı büyük bir teveccüh ve itimat gösterdiği için Pâdişahın bu teveccühünü HACI ALİ PAŞA'nın torunu ve nizam-ı cedid taraftarı olmayan BATTAL HÜSEYİN PAŞA'nın oğlu *Trabzon* Valisi ve malikâne suretiyle *Canik* (Samsun) ve havalisi elinde bulunan TAYYAR MAHMUD PAŞA çekemiyordu.

SÜLEYMAN BEY kendi mıntakasında ve nüfuzu altındaki yerlerde nizam-ı cedid teşkilâtını yaptıktan sonra bu teşkilâtı *Amasya* Sancağında da yapmak isteyerek bu hususta hükümete müracaat etmişti. Halbuki *Amasya*, Canikli ailesinin nüfuz mıntakası olup Çapan Oğulları'nın oraya kadar sokulmaları TAYYAR PAŞA'yı gocundurmuştur. Halbuki TAYYAR PAŞA bir ara *İstanbul*'a geldiği zaman

eylemeniz matlubumdur vesselâm. (*Konya Mahkemei Şer'iyye Sicili 1222 ilâ 1216 senelerine ait sicilden*).

Amasya mukataası kendisine teklif edildiği halde buradan istifade edilemeyeceği cihetle iltizamına rağbet etmemiştir.

ÇAPAR OĞLU SÜLEYMAN BEY'in *Amasya* iltizamına talip olarak orada da nizam-ı cedid yapmağı teklifi Pâdişahın arzusuna uygun düşmesi üzerine bu isteğine muvafakat olunup kendisine 1219 Zilka'de ve 1905 Şubat tarihli bir ferman yollanmıştır⁶⁵.

SÜLEYMAN BEY'in bu suretle *Amasya* iltizamını alması TAYYAR PAŞA'nın gözünü açmış ve burasının kendisine verilmesini istemiş ise de hükümet TAYYAR PAŞA'nın bir gaile çıkarmasını önlemek için *Amasya* iltizamını pâdişahın kız kardeşi BEYHAN SULTAN'a vererek oraya ALİ AĞA'yı mütesellim yaparak muvakkat bir zaman için *Amasya*'yı SÜLEYMAN BEY üzerinden almıştır⁶⁶.

Bu, *Amasya* işini müteakip Sivas ve havalisini de nizam-ı cedid mintakası yapmak isteyen SULTAN SELİM, Çapan Oğlu SÜLEYMAN BEY'in henüz pek genç olan Oğlu MEHMED CELÂLEDDİN BEY'e vezirlik vererek anı Sivas Valisi tayin eylemiş ve bu hal TAYYAR PAŞA'yı bütün bütün endişeye düşürmüştür.

İşte bu halleri kendi aleyhinde bir tertip olarak yorumlayan TAYYAR PAŞA, asker toplamağa başlaması üzerine keyfiyet SÜLEYMAN BEY tarafından hükümete bildirilmiştir. Bunu haber alan SULTAN SELİM, bir gaile çıkmasını istemediğinden sadr-ı âzama beyaz üzerine şu hatt-ı hümayunu göndermiştir⁶⁷.

“Benim Vezirim,

“*Tayyar Paşa'nın asker cem'ini Çapar zâde yazmış gördüm. Bu hususta dikkat eylemeni sana yazmıştım. Tayyar Paşa Amasya'nın Çapar zâde'ye verildiğinden ve hem Sivas Oğlu'na verildiğinden vesvese etmiş. Bugünlerde ol taraflarda dahi ihtilâle rızam yoktur*⁶⁸. *Sana tenbih etmişim, şimdi Çapar zâde'ye yaz ve lâzım ise bir adam gönder. Amasya'dan Tayyar Paşa'ya semt olan gocunacağı yerlerden bu sene asker tahrir etmesün. Hemen Amasya'yı zaptylesün. Bir gaile çıkarmasun, rızam yoktur. Tayyar Paşa'ya dahi benim hakkında teveccühüm olduğunu yazup gereği gibi temin eyle. Bunlar birbirine*

⁶⁵ *Emirî Tasnifi Selim-i Sâlis vesikaları* 13396.

⁶⁶ *Sandık 18, Hatt-ı Hümayûn No. 10.*

⁶⁷ *Hatt-ı Hümayûn vesikaları sandık 42, Hat No. 30.*

⁶⁸ Rumeli'de Dağlı eşkıyası, Âyanların halleri, Sırp ihtilâli hazırlanmaları olduğundan Anadolu'da yeni bir hâdise istenmiyordu.

*düşüp memleket harab olacak ve matlup olan maslahatımız bitmiyecek*⁶⁹. *Buna rızam yoktur. Çapan zâde yazdığı askeri kendi tarafından yazsun. Şimdilik Amasya'dan Tayyar'a semt olan sair mahallerden terk eylesün, iyice tefhim edesin.*"

TAYYAR PAŞA, kendisine sadr-ı âzam tarafından yollanan nasihati havî Pâdişahın iradesine ehemmiyet vermiyerek toplamış olduğu kuvvetlerle *Amasya, Turhal* ve *Tokad*'ı işgal eylemiş ve Tayyar Paşa'dan korkan Sivas ahalisi vali MEHMED CELÂLEDDİN PAŞA'nın mütesellimini şehirden kovmuşlardı. TAYYAR PAŞA daha sonra *Merzifon*'u alarak SÜLEYMAN BEY'in arazisine girmiş ve kuvvetleri *Zile*'ye kadar gelmiş olduğundan iş ehemmiyet kesbetmiştir.

TAYYAR PAŞA bu suretle bir taraftan tecavüzî harekette bulunurken aynı zamanda taraf taraf etrafa buyrulduklar göndererek bu hareketini devletin idaresi ve Şeyh'ül-islâmın fetvasıyla yaptığını ve nizam-ı cedid askerini kaldırarak mezalimi def edeceğini ve Çapan Oğlu'nun hakkından geleceğini ilân ederek etrafını kuvvetlendirmişti⁷⁰.

Buna mukabil SÜLEYMAN BEY TAYYAR PAŞA'nın buyrulduklarının aslı olmadığını ve kendisine itaat ve iltihak etmemelerini havî beyanâmelerle kazalar halkını ikaz ediyor, fakat halk bunlardan hangisinin doğru olduğunda tereddüt ediyordu⁷¹.

Bunun üzerine TAYYAR PAŞA Trabzon Valiliğinden azledilerek vezirliği de almış ve yerine sadarettten istifa ederek bir kaç gün evvel *Erzurum* Valiliğine tayin edilen YUSUF ZİYA PAŞA *Erzurum*'a ilâveten *Trabzon* Valiliğine tayin olunarak derhal Tayyar Paşa galesini bastırmağa memur edilmiştir. YUSUF ZİYA PAŞA'ya gönderilen fermanda evvelâ TAYYAR PAŞA ile ÇAPAN OĞLU SÜLEYMAN BEY'in aralarını bulması, bu, mümkün olmadığı takdirde TAYYAR PAŞA'nın

⁶⁹ Sadr-ı âzam YUSUF ZİYA PAŞA bu hâdiseden evvel istifa ederek yerine Kaptan-ı Derya HAFİZ İSMAİL PAŞA Sadr-ı âzam olmuştu. İSMAİL PAŞA nizam-ı cedid aleyhdarı idi. Pâdişah'ın hatt-ı hümayûndaki bir gaile çıktığı takdirde maslahatımız bitmeyecek demesinden maksadı nizam-ı cediddi. Halbuki yeni sadr-ı âzam el altından türlü desislerle bu teşkilâtı baltalayordu. O esnada kimse ferkında değildi ama acısı sonradan görüldü.

⁷⁰ Hatt-ı Hümayûn vesikaları sandık 27, hat melfufu Sadr-ı âzam İSMAİL PAŞA'nın takririnden.

⁷¹ Hatt-ı Hümayûn vesikaları sandık 27, SÜLEYMAN BEY'in 19 Rebiulevvel 1220 tarihli mektubundan.

elde edilir edilmez idamı emrolunmuş ve SÜLEYMAN BEY ile Anadolu Valisi diğer YUSUF PAŞA mevcut kuvvetleriyle YUSUF ZİYA PAŞA'nın maiyyetine verilmişlerdir.

SÜLEYMAN BEY, YUSUF ZİYA PAŞA maiyyetine oğlu ABDÜLFETTAH BEY kumandasında kuvvet verdiği gibi Anadolu Valisi de bir başbuğ kumandasıyla yedi yüz elli süvari göndermiştir (1220 Safer sonları ve 1805 Mayıs sonları) ⁷².

Tayyar Paşa kuvvetleriyle ilk çarpışma *Zile* taraflarında olmuştur. TAYYAR PAŞA'nın amcası olan MİKDAD PAŞA ZÂDE HASAN BEY kumandasındaki TAYYAR PAŞA kuvvetleri *Zile* tarafına gelmiş ve oradan da *Yozgad*'ı işgal etmek üzere *Yozgad*'a dört saat mesafede olan mahalle kadar gelmişler ise de orada SÜLEYMAN BEY'in oğlu ABDÜLFETTAH BEY kumandasındaki Çapan Oğlu kuvvetleri tarafından 27 Rebiul-evvel 1220 ve 25 Haziran 1805'de iptida süvarisi mağlûp edilmiş ve *Zile*'ye kaçan suvarilerle oradaki yaya kuvvetleri sarılarak bunların bir kısmı teslim olup mukavemet ümitleri kesilen diğerleri geceleyin kaçmışlardır (16 Rebiul-âhir 1220 ve 14 Temmuz 1805).

Kaçan kuvvetlerin takibi neticesinde ikiye ayrılan firarilerden bir kısmı *Zileâbâd* ve bir kısmı da *Amasya*'ya can atmışlardır. *Zileâbâd*'a kaçanlardan bin kadarı yakalanup elbiseleri alındıktan sonra serbest bırakılmışlar ve perişan bir halde dağılan HASAN BEY kuvvetlerinin bir kısmı da katledilmiştir ⁷³.

Bunun üzerine Amasya'da bulunan TAYYAR PAŞA Cellâd lakablı sergerdesini altı yüz ve Kara Hacı Oğlu ve Gevher oğlu isimlerindeki bölük başlarını, iki, üçyüz kadar kuvvetle Çorum'a yollayup oradaki muhaliflerin de iltihakıyla cemiyetleri büyümüş ise de Sivas Valisi Çapan Oğlu CELÂLEDDİN PAŞA kethüdasının kumandasıyla Çorum'a sevk edilen kuvvetler TAYYAR PAŞA kuvvetlerini mağlûp etmişler ve bu sırada yukarıda bahsettiğimiz *Zile* hâdisesi üzerine TAYYAR PAŞA'nın kaçtığını duyan taraftarları dağılmışlardır ⁷⁴.

⁷² *Emirî Tasnifi Selim-i Sâlis vesikaları* No. 12859.

⁷³ Çarpışmaların birinde TAYYAR PAŞA Kethüdası dergâh-ı âli Kapıcıbaşı ALİ AĞA ile kayın biraderi yakalanarak *İstanbul*'a gönderilmiş ve Saray meydanında katledilmişlerdir (*Câbî Ömer Efendi Vekayinâmesi*, s. 98).

⁷⁴ *Başvekâlet Arşivi sandık 27*, hat No. sı 20, YUSUF ZİYA PAŞA'nın 13 Rebiulâhır tarihli tahriratından.

Zile hâdisesinden ve HASAN BEY'in Amasya'ya kaçmasından sonra TAYYAR PAŞA *Amasya*'da tutunamıyarak kaçmış, *Tokad*'a giren ÇAPAN OĞLU ABDÜLFETTAH BEY'e halk itaat etmiştir.

TAYYAR PAŞA üzerine memur edilen YUSUF ZİYA PAŞA kendi kuvvetleriyle Canikli ailesine muhalif HAZİNEGAR ZÂDE EMİN BEY ve ÇAPAN OĞLU kuvvetleriyle birlikte hareket ederek *Şebinkarahisar* (Doğu Karahisar) taraflarında toplanmış olan Tayyar Paşa kuvvetlerini bozduktan sonra Canik taraflarına da Kastamonu mütesellimi ALTIKULAÇ ZÂDE ile HAZİNEGAR ZÂDE EMİN BEY'in kardeşi SÜLEYMAN AĞA'yı sevk ederek Tayyar Paşa kuvvetlerini *Ünye*'ye doğru kırıp takip etmişlerdir ⁷⁵.

Durumun aleyhine döndüğünü gören TAYYAR PAŞA 5 Rebiul-evvel 1220 ve 3 Temmuz 1805 tarihiyle Sadr-ı âzama göndermiş olduğu tahriratta yelkenleri suya indirmiş ve mektubunda bazı esbaba mebni can havfına düşerek Çapan zâde Beyefendi tarafından müşahede olunan harekâtı nâ-sezaya mebni ırz ve namus gayreti belâlarına giriftar olarak bundan dolayı SÜLEYMAN BEY ile muharebeye mecbur olduğunu beyan ile afvını istiriham etmiş ve kendisine *Sivas* eyaleti ile *Kastamonu* Sncağının verilmesini ve buna mukabil o yerlerden masrafı kendisine ait olmak üzere nizam-ı cedid askeri tertip edeceğini yazmıştır ⁷⁶.

Asi ilân edilerek idamı emrolunan TAYYAR PAŞA'nın bu müra-caatı kabul olunmamış ve kendisi bir ara Trabzon kalesinde tutunmak istemişse de sonradan bu fikirden vaz geçerek Amca zâdesi HASAN BEY ile beraber deniz yoluyla *Sohum* kalesi muhafızı KELEŞ AHMED BEY'e iltica eylemiştir. *Sohum* muhafızından TAYYAR PAŞA'nın teslimi istenmiş ise de mazeret beyan ederek vermemiş, fakat donanmanın geleceğini haber alınması üzerine *Kırım*'dan gelmiş olan bir tüccar gemisine bindirilerek *Kırım* yoluyla *Rusya*'ya gitmiştir (1220 Cemâziyel-evvel ve 1805 Ağustos) ⁷⁷.

⁷⁵ *Hatt-ı Hümayûn vesikaları Sandık 27*, hat No. sı 1 YUSUF ZİYA PAŞA'nın bir derkenarı.

⁷⁶ Sadr-ı âzam, TAYYAR PAŞA'nın afvı tarafını da ele almış ise de YUSUF ZİYA PAŞA'nın 15 Ra. 1220 tarihli müdellel surette durumu anlatması üzerine SULTAN SELİM (fimâ-bâad afvı lisana alınır şey değildir. Ser-i maktûl Yusuf Paşa'dan matlubumdur) diye işi önlemiştir. (*Sandık 27, hat No. sı 41*).

⁷⁷ *Hatt-ı Hümayûn vesikaları sandık 27* de dört numaralı hatt-ı Hümayûnun mefufu. TAYYAR PAŞA'nın babası BATTAL HÜSEYİN PAŞA Rus'lara esir olduğu vakit

SÜLEYMAN BEY kuvvetli olan hasmını hükümetin de yardımı ile mağlûp ederek memleket dışına atmağa muvaffak olduktan sonra o taraftan emin olmakta ise de nizam-ı cedid aleyhdarı olan Sadrı-âzam HAFİZ İSMAİL PAŞA desisesiyle *Amasya* ve *Tokat* taraflarını SÜLEYMAN BEY'in nüfuzu altına vermek istemeyerek burada başlanmış olan talimli asker işini suya düşürmek istemiş, bu cihet YUSUF ZİYA PAŞA ile ÇAPAN OĞLU'nun acı tenkitlerini mücip olmuştur.

YUSUF ZİYA PAŞA tarafından hükümete gönderilmiş olan 11 Ca., 1220 ve 7 Ağustos 1805 tarihli tahriratta, ÇAPAN OĞLU SÜLEYMAN BEY'in TAYYAR PAŞA gailesinde malen ve bedenen kıyas kabul etmez derecede hizmet gördüğünden ve sadakatinden bahis ile *Amasya* Sancağının yine SÜLEYMAN BEY'e verilmesini yazmış ise de, YUSUF ZİYA PAŞA'nın bu mütalâasına karşı sadr-ı âzam, TAYYAR PAŞA'nın kaçmasıyla *Amasya*'ya gelen SÜLEYMAN BEY'in halka zulüm ettiğini Mütesellim ALİ AĞA'nın mütalâasına istinaden beyan ile YUSUF ZİYA PAŞA'nın tavsiyesini önlemek isteyerek keyfiyeti Pâdişah'a arz ile mütalâasını sormuştur. Bunun üzerine SULTAN SELİM:

“Benim Vezirim,

“*Amasya'ya asker maddesine söyletiğimiz gibi nizam veresin; lâkin Süleyman Bey dahi kırılmasın. Mucib-i fesad olan hainleri ele geçtikçe îdam eylesün. Süleyman Bey'in yazdığı hainler îdam olunsun. Davası bu kadar şöhret bulduktan sonra bunlara müsaade nasıl olunur? Yusuf Paşa'ya tekit edesin. Müteallikatının dirlikleri ref olup fi mâbaad cihanda Canikli ahfadı kalmayınca sa'y ve ikdam olunsun. Hak teâlâ cümle hainleri kahreylesün*”⁷⁸.

Fakat neticede istenmesine ve fedakârlığına ve vaitlere rağmen *Amasya* SÜLEYMAN BEY'e verilmemiş olup daha evvel görüldüğü üzere Pâdişah'ın hemşiresi BEYHAN SULTAN'a verilmiş ve ALİ AĞA Mütesellim tayin edilmiştir.

SULTAN SELİM'in saltanatı boyunca SÜLEYMAN BEY sadıkane hizmet etmiş Pâdişah'ın ona karşı teveccühü devam eylemiş ve SÜLEYMAN BEY (benim sadık adamım) demiştir. Filhakika SÜLEYMAN BEY

Kırım'da oturup orada bir çiftlik tesis etmişmiş. TAYYAR PAŞA da kaçtıktan sonra babasının çiftliğinde oturmuş ve bu hal Moskof devletinde bir haylı kıy-l'ü-kâl olmuş (*Câbî Ömer Efendi Vekayinâmesi, s. 98*).

⁷⁸ *Hatt-ı Hümayûn vesikaları sandık 27, hattın melfufu evrak 34.*

Pâdişah'ın bu teveccühüne lâıyk olup anın kara gün dostu olarak kalmıştır. İstenildiği zaman orduya asker ihtiyaç halinde İstanbul'a zahire ve hayvan yollamış, imkân dahilinde olan hiç bir iradeyi ne yapıp yaparak ihmal etmemiştir. Süleyman Bey'in bu çalışması sebebiyle hakkındaki teveccühün devamı anı kuvvetlendirmiş bu sâye-de Anadolu'da muhalif hareket asla görülmemiştir.

* * *

SULTAN SELİM'in saltanatının son senelerinde 1220 H, 1806 M. Osmanlı - Rus muharebesi sebebiyle SÜLEYMAN BEY'in Oğlu Sivas Valisi vezir CELALEDDİN PAŞA Sivas eyaleti ve maiyyeti askeriyle cepheye gitmek üzere İstanbul'a gelerek Pâdişah kendisini ve askerini görmüş, kendisine bunu bildirirken İstanbul'u zahiresiz bırakmamasını ve pek sıkışık olan durumu anlatmış ve Anadolu'da kendisiyle mütesellî olduğunu yazmıştır.

Kıymetli bir vesika olan SULTAN SELİM'in beyaz üzerine yazdığı bu hatt-ı Hümayunu aynen aşağıya yazıyorum:

Sadakatşârim Süleyman Bey,

Mahdumun vezirim Celâleddin Paşa İstanbul'a gelüp sefere azimet eyledi; Rabbim selâmet versün. Maşallah tamam vezir olmuş. Kendini ve askerini pek beğendim. Cümlesini Allah bağışlasın. İnşallah bana ve devletime çok hizmet ederler. Böyle asker ihzar eylediğinden mahzûz oldum. Hizmetini ve sadakatini bilirüm. Bu defa İstanbul zehairi için sana ferman gönderdim idi. Göreyim seni memur olduğun hizmetin icrasına gayret eyle, İstanbul'a peyderpey zehaire ve koyun sürmeğe ziyade ikdam idesin, zira boğazlar mesdud ve zahire hususu pek güç oldu⁷⁹, sen her türlü hali bilürsün. Dirayetkâr ve sadık bendemsin, bu bapta ıstırabımı mütalâa eyleyüp heman elin eriştiği erzak ve zehairi İstanbul'a sürüp ve etraf ve eknafa dikkatle basiret üzere olasın. Zira her taraftan düşmanlarımız baş kaldırdı. Rabbim düşman-ı din ve devleti kahr eylesün. Anadolu'da seninle müteselliyim. Hüda muvaffak eyleyüp mahcup eylemesün. Hemen şu zehair ve ağnam maddesine gayret edesin senden ziyade matlubumdur.

⁷⁹ İngiliz donanması İstanbul'a gelip bir iş göremeden gittikten sonra Çanakkale boğazını abluka ettiğinden Akdeniz taraflarından İstanbul'a hiç bir şey geleliyordu.

Sultan Selim'in hal'inden sonra:

ÜÇÜNCÜ SELİM, bir kaç seneden beri yâni HAFIZ İSMAİL PAŞA sadaretinden itibaren –anın da sureti haktan görünerek– el altından hazırlanan ve *Edirne vak'asıyle* meydana çıkan muhalefetten sonra eski nüfuzunu kaybetmiş, *nizam-ı cedid*'in eski hızı azalmış idi. Nihayet tarihlerde görüldüğü üzere KABAKÇI MUSTAFA isyanı ve arkasından SULTAN SELİM'in hal'i vukua gelmiş ve saltanata geçmek için hırsla çalışan Birinci Abdülhamid'in Oğlu IV. MUSTAFA hükümdar olmuş (1222 H, 1807 M.) büyük gayretlerle gelişmiş olan *nizam-ı cedid* teşkilâtı kaldırılmıştı.

DÖRDÜNCÜ MUSTAFA'nın cülûsunu müteakip Rusya'da bulunan Sultan Selim ve *nizam-ı cedid* düşmanı Canikli zâde TAYYAR MAHMUD Paşa *İstanbul*'a gelerek vezirliği iade edilip Canik mukataası ve *Trahzon* Valiliği yine kendisine verilmiştir (1222 Şaban ve 1807 Ekim).

Rusya muharebesi sebebiyle Sadr-ı âzam, Serdar-ı Ekremlikle muharebede bulunurken sadaret kaymakamı olan Köse Musa Paşa'ya Sultan Mustafa etrafındaki saray adamları SULTAN SELİM'i öldürmeği teklif etmişlerse de Musa Paşa bu teklifi reddetmişti. Bunun üzerine SULTAN MUSTAFA adamları kendileriyle hemfikir bir vezir olarak SULTAN SELİM'in düşmanı olan Trabzon Valisi TAYYAR PAŞA'yı valilik ve Canik üzerinde kalmak, üzere Sadaret Kaymakamlığına tayin ettirip *İstanbul*'a getirmişlerdir. Bu suretle TAYYAR PAŞA ezelf düşmanı olan Çapan Oğullarından intikam almak fırsatını elde etmiş oluyordu.

Bu durum üzerine hattâ SULTAN SELİM'in hal'inden itibaren Süleyman bey *İstanbul*'a yardımı kesmişti, icabında kendisini müdafaa hazırlanıyordu. SÜLEYMAN BEY'in bu hareketi *İstanbul*'un gözünden kaçmamış ise de kendisine karşı ses çıkarılmıyordu. Bu sırada Şeyh'ul-İslâm TOPAL ATÂULLAH EFENDİ ile Sadaret kaymakamı TAYYAR PAŞA'nın arası açılmıştı.

TAYYAR PAŞA, Rus muharebesinin sabık muharebelerle kıyas kabul etmediğini beyan ile ÇAPAR OĞLU SÜLEYMAN BEY'i sefere gelmek üzere ikna etmek için esbak Sadr-ı âzam Darende'li Mehmed Paşa'nın torunu AHMED BEY'i mübaşir olarak *Yozgat*'a göndermiş ise de SÜLEYMAN BEY gerek şifahî ve gerek tahrirî olarak serdettiği ifadesinde kendisinin devlete sadık olup hiç bir veçhile Pâdişah'ın iradesini yerine getirmekte kusur etmeyeceğini, fakat TAYYAR PAŞA

hayatta oldukça andan hiç bir suretle emin olmadığından gerek kendisinin ve gerek Anadolu hanedanının hiç birisinin Rumeli tarafına geçmeyeceklerini beyan etmiştir⁸⁰.

Her dediğini Yeniçerilere yaptırmakta olan Şeyh'ül-islâm'la TAYYAR PAŞA'nın arasının açık olmasına Çapan Oğlu'nun tahrirati da inzimam edince SULTAN MUSTAFA istemeyerek 13 Muharrem 1223 (12 Mart 1808) de TAYYAR PAŞA'yı Kaymakamlıktan azletmekle beraber anın hakkında teveccühü bâki olarak SÜLEYMAN BEY'in endişesini teskin için *Trabzon*'a göndermeyerek muazzezen bütün deb-debesi ile Rumeli'de *Dimetoka*'ya göndermiştir⁸¹. Tayyar Paşa'nın yerine HACI MUSTAFA PAŞA Sadaret Kaymakamı olmuştur.

İkinci Mahmud zamanında :

Tarihte görüldüğü üzere III. SULTAN SELİM'i tekrar hükümdar yapmak için (*Ruscuk Yâranı*) diye meşhur olan bir kısım devlet ricalinin tertibi ile ALEMDAR MUSTAFA PAŞA *İstanbul*'a getirilmiş ve saray baskını yapılmış ise de muvaffak olunamayarak SULTAN SELİM şehit edilmiş, Dördüncü Mustafa hal'edilip yerine yirmi dört yaşında bulunan kardeşi MAHMUD hükümdar olmuştu (4 Cemaziyel-âhır 1223 ve 28 Temmuz 1808).

Sultan İKİNCİ MAHMUD hükümdar olunca Alemdar Mustafa Paşa'yı sadr-ı âzam tayin etmiş o da devlet işlerini görüşmek üzere Anadolu ve Rumeli'de büyük âyanları *İstanbul*'a davet etmişti. İşte bu suretle yapılan davete ÇAPAN OĞLU SÜLEYMAN BEY'in de icabet ederek maiyyeti kuvvetleriyle 15 Cemaziyül-âhır 1223 ve 8 Ağustos 1808'de cvvelâ oğlu ABBAS BEY ve arkasından 24 Receb ve 15 Eylül 1808'de de bizzat SÜLEYMAN BEY *Üsküdar*'a gelerek⁸² *Bâb-ı âli* müzakeresinde

⁸⁰ SÜLEYMAN BEY'İN takdim ettiği tahrirati üzerine Sadaret Kaymakamının Pâdişah'a takriri (*Sandık 9, Hat 96*) bu takririn üzerine DÖRDÜNCÜ MUSTAFA *manzûr-ı hümayunum olmuştur. Sadrı-âzam'a yazılsun.* Hatt-ı hümayununu yazmıştır.

⁸¹ DÖRDÜNCÜ MUSTAFA tebdil hasekisi ile TAYYAR PAŞA'ya gizlice yirmi beş bin kuruş harçlık göndermiş ve lisanen de: "böyle olacak değil idi bazı kimesnelerin sözleriyle egerçi ettim, esef etmesün ve kendisinden bir türlü vaz geçmem. Bu işte kat'â rızay-ı hümayunum yoğdu, Cebren ve ikrahen oldu" haberini göndermiştir (*Topkapı Sarayı Arşivi 646 No. lu dosyadaki vesika*).

⁸² *Cevdet Tasnifi Dahiliye vesikalari No. 8417* (Süleyman Bey ve maiyetine günde dörtüyz okka et verilmesi hakkında Kasab Başıya buyruldu.

bulunmuş ve Şaban ortalarında (1808 Ekim) kaleme alınan sened-i ittifakı imzalamıştır.

SÜLEYMAN BEY diğer âyanlarla birlikte Kâğıthanede tertip edilen merasimde bulunmuş ve huzura kabul olunup hil'at kiyip hançerle taltif edilmişlerdir⁸³. SÜLEYMAN BEY Ramazan başlarında (7 Ramazan) Sadr-ı âzam tarafından avdetine müsaade edilmesi⁸⁴ üzerine memleketine döndü ve verilen karar üzerine *Sekban-ı cedid* ismiyle yeni talimli asker yazmağa başlamış ise de⁸⁵ yeniçerilerin Bâb-ı Âlî baskını ve ALEM DAR'ın intihariyle bu hayırlı teşebbüs de neticelenememiştir.

Süleyman Bey bundan sonra yine eski nüfuz ve kudretini muhafaza ettikten başka Kayseri Mütesellimliği de kendisine verilmiş⁸⁶ sevmeyüp tahkir ettiği yeniçeriler Alemdar hâdisesinden sonra da kendisine dış geçirememişlerdir. Hattâ SÜLEYMAN BEY kendi mıntakasındaki bazı yeniçerileri tekdir ve hapis etmesinden dolayı hükümet kendisine yumuşaklıkla bunu yapmamasını ve hapis edilenlerin serbest bırakılmalarını emretmiştir (1224 Rebiul-evvel ve 1809 Mayıs). Bu seneler serkeşlikte ve edepsizlikte yeniçerilerin azılı seneleri olup bu hal başka vilâyette olsa en hafif cezası sürgün olurdu, halbuki yeniçeriler buna karşı dış geçiremediklerinden yumuşak davranılmıştı⁸⁷.

SÜLEYMAN BEY'in işküzârlığı gerek muhitinde ve gerek civar sancaklarda otoritesi olduğundan dolayı İKİNCİ MAHMUD zamanında da eski mevki ve itibarını muhafaza etmişti. Anadolu'daki müşkül işler kendisine havale olunurdu⁸⁸. Ruslar'la devam etmekte olan muharebe

⁸³ *Şânî Zâde Tarihi*, c. 1, s. 74.

⁸⁴ Yayla imamı vekayinâmesi ve tarih-i Sultan Selim'de Câbi Ömer Efendi (7 Ramazan 1223 Cabbar zâde Bey hazretlerine Ramazan-ı şerif olmakla Vilâyetine gitmek için izin rica etmekle taraf-ı devlet-i aliyeden ruhsat ve izin verilmekle Vilâyeti tarafına *Üsküdar*'dan âzim olmuştur. (varak 201) *Esat Efendi kitapları* No. 2152.

⁸⁵ *Şânî Zâde* c. 1, s. 90.

⁸⁶ *Cevdet Tasnifi Dahiliye vesikaları* No. 3625, sene 1225.

⁸⁷ *Mühimme Defteri* No. 227 s. 255 sene Evahir-i Rebiul evvel 1224.

⁸⁸ Ruslarla devam eden muharebedeki mağlûbiyetler sebebiyle miktarlarını tayin ederek Anadolu'daki âyanlardan memleketi felâketten kurtarmak için yalvarırcasına kuvvet göndermeleri istendiği sırada SÜLEYMAN BEY'den de *Çankırı*, *Bozok*, *Çorum*, *Erbaa*, *Tokat*, *Niksar* ve *Karataş* ile *Sivas* sancaklarından mürettep askerini ihracıyla ilkbaharda ordu karargâhında hazır bulunmaları 1227 Muharrem, 1812 Ocak tarihli bir fermanla emrolunmuş ve SÜLEYMAN BEY bu mıntakaya asker sürücüsü tayin olunmuştu. (*Şânî Zâde tarihi* c. 1, s. 86 ve *sahife 90 da ferman sureti*).

sebebiyle orduya asker sevkine devam etmişti. Bu hususta pek sıkışık durumda olan SULTAN MAHMUD, SÜLEYMAN BEY'e beyaz üzerine hatt-ı hümayun yollayup acele asker istemişti⁸⁹.

Hattâ bir defa SULTAN MAHMUD *Boyâbat* âyanı GENÇ MEHMED AĞA'nın oğlunun îdamını SÜLEYMAN BEY'e bir fermanla emretmiş ve SÜLEYMAN BEY de ele geçirilince dakika fevt edilmeyeceğini arz eylemişti. SÜLEYMAN BEY'in bu cevabı Pâdişah'a arzedilince SULTAN MAHMUD:

“—*Manzurum olmuştur. Çapar Zâde sahihi meram ettiği gibi merkumu bulup îdam eder. Lâkin bilmem ne hikmettir. Ne vakit birinin hakkında ferman-ı âlîşanım sâdir olsa böyle ihmâl eder*” hatt-ı hümayununu yazarak mutlak surette bunun yakalanmasını 9 Recep 1228 ve 8 Temmuz 1813 tarihli bir fermanla bildirmesi üzerine SÜLEYMAN BEY bu şahsı kat'iyen himaye etmediğini yemin ile temin ettikten sonra Erzurum'a kaçmış olduğunu arzylemesi üzerine ele geçerse derhal katleyemesi kendisine emrolunmuştur (6 Şubat 1228 ve 12 Ağustos 1813)⁹⁰.

SÜLEYMAN BEY'İN VEFATI, KARAKTERİ VE NÜFUZU

Süleyman Bey 1228 Zil-hicce ayı sonlarında (1813 Aralık) da vefat ederek⁹¹ bir şehir haline getirmiş oldukları *Yozgat*'da biraderi MUSTAFA BEY'in türbesinin haricinde defnedilmiştir. Kabir kitabesi şöyledir:

- 1 — Hüvel-bâki
- 2 — Bâ Pâye-i Emirahur-ı dergâh-ı âli
- 3 — Kapıcı Başlarından Abdülcebbar Zâde

⁸⁹ Sen ki Çapar Zâde Süleyman Beysin.

Bu vakitler evkat-ı saireye makûs olmayup din-ü devlet ve ibadullaha hizmet vakitleri olmağla emr-i şerifim mücibince şu asker-i heman beş on gün zarfında ihraç ile tahsil-i rızay-i hümayunuma müsaraat ve ihraç ettiğin haberini bu tarafa tahrir eylesin. (*Topkapı Sarayı Arşivi 2447/20*).

⁹⁰ *Mektum Mühimme defteri No. 4, s. 69 ve 90* ve Sedaret Ayniyat defteri No. 3, s. 90.

⁹¹ *Şânî zâde tarihi c. 2, s. 209*, vefatı haberi 1229 Muharreminin başında *İstanbul'a* gelmiş ve muhalledatını yazmak için Muharremin üçünde esbak sadr-ı âzam ket-hüdası CANİBİ SALİH EFENDİ *Yozgat'a* gönderilmiştir (*Câbî Efendi vekayinâmesi varak 617*).

4 — Merhum ve mağfurün leh Cennetmekân Süleyman Bey

5 — Ruhiçin el-fatuha 1228.

Bu tarihte Haleb Valisi bulunan Süleyman Bey'in oğlu MEHMED CELÂLEDDİN PAŞA, biraderi ABDÜLFETTAH BEY'in vücutça nehafeti sebebiyle babasının emlakinin münasip bir bedel ile kendisine verilip *Bozok*'da ikameti ve biraderi ABDÜLFETTAH BEY'e de Çankırı mukataasının bedeli mukabilinde tevcihini rica etmiş ise de⁹² memleketten âyanlıkları kaldırarak hükümet merkezinin nüfuzunu tesis etmek isteyen İKİNCİ MAHMUD, SÜLEYMAN BEY'in üzerinde mâlikâne suretiyle bulunan *Bozok* ve *Çankırı* Sancaklarından evvelkisine Kayseri Sancağı mutasarrıf Maraş'lı Zâde Vezir ALİ PAŞA'yı ve Çankırı sancağına da Ankara saincağı mutasarrıfı SEYİD HACI ABDURRAHMAN PAŞA'yı tayin eylemiştir⁹³.

Süleyman Bey'in Yozgat'da bir mektebi ve buna ait vakfiyesi vardır⁹⁴.

SÜLEYMAN BEY nizam-ı cedide hizmeti sebebiyle geniş imtiyazlara nâil olmuş *Bozok* ve *Çankırı*'dan başka zaman zaman *Kırşehir*, *Aksaray*, *Kayseri*, *Çorum*, *Ankara* mütesellimliklerinde bulunmuş, *İskilip*, *Zile*, *Amasya*'yı nüfuzu altına almış oğlu CELÂLEDDİN PAŞA vezir ve Sivas Valisi olunca bu nüfuzunu o havalide *Elbistan*, *Adana* ve *Tarsus*'da bile göstermiş. Devlete sadık sikkersiz bir hükümdar gibi tam serbesti ile hareket ederek icabında şedid icraatiyle etrafa kuvvetiyle hâkim olmuştur. Buna mukabil hükümetin bütün işlerinde hizmeti ve fedakârlığı görülmüştür. Ölümünden sonra Amasya vesair mahallelerdeki seksen parça emlakî müzayede suretiyle satılmıştır⁹⁵.

SÜLEYMAN BEY'in ele aldığı işleri başardığı, mahzurlu görüp başaramıyacağı işlerin de sebeplerini izah ile üzerine almadığı, fikir ve kanaatini hükümete açıkça yazdığı vesikalardan anlaşılmaktadır. Süleyman Bey, hükümetin dur dediği yerde durmuş, TAYYAR PAŞA'nın

⁹² *Hatt-ı Hümayûn vesikalari* 31291.

⁹³ *Atik Vüzere defteri*, s. 56.

⁹⁴ Ser bevvaîn-i dergâh-ı âli Abdülcebbar Zâde Süleyman Bey bin Ahmed Paşa ibn-i Ömer Ağa'nın Bozok sancağı dahilinde Kızılkoca kazasına tâbi *Yozgat* nam karyede mektep ve dekâkin ve nukut vakfı (*Cevded Tasnifi Maarif vesikalari* 993 ve *Topkapı Sarayı Arşivi* No. 322).

⁹⁵ Muhallefati ve zimematı üç taksit ile tediye olunmak üzere dört bin kese akçe mukabilinde mahdumu CELÂLEDDİN PAŞA ile sairlerine terkedilmiştir.

kendi yerlerine tecavüzünü hükümete arz ederek verilen emre göre hareket etmiştir. SULTAN SELİM'e karşı olan bağlılığı sebebiyle anı gücendirmekten daima çekinmiştir.

Gâvur icadı diye aleyhinde propaganda yapılan nizam-ı cedid teşkilâtı iptida SÜLEYMAN BEY'in mintakasından başlamış, buna aleyhdar olanlara göz açtırmayarak şiddetli icraatta bulunduğundan yeni talimli asker işi fiile çıkmağa başlamış, sonra bunu Karaman ve Anadolu eyaletleri tatbik etmiştir. Halkın itiyadı haricinde, fakat memleketin hayati ihtiyacı olan nizam-ı cedid sebebiyle SÜLEYMAN BEY'in kesin icraatı aleyhinde dedikoduyu mücip olmuşsa da o, bunlara kulak vermeyerek işine devam etmiştir.

SÜLEYMAN BEY, mintakasındaki teşkilâtta muvaffak oldukça civarında olan sancakların mütesellimliği de kendisine verilerek oralarda da nizam-ı cedid teşkilâtına başlanmıştır. Karaman Valisi KADI ABDURRAHMAN PAŞA'nın *Edirne* vak'asıyla nizam-ı cedid teşkilâtı önlenmemiş olsaydı SULTAN SELİM'in hal'i vak'ası meydana gelmeyerek kırk, elli bin kişilik mükemmel bir ordu vücade getirilmiş olacaktı.

Süleyman Bey'in ölümünden sonra Çapan Oğulları aleyhinde kaleme alınmış bir muhtırada 1791'de sona eren Osmanlı - Rus ve Avusturya muharebesinden sonra sefere iştirâk etmeyen Sivas, Maraş, Karaman, İçel, Adana, Çankırı timarlı sipahilerine timarlarının SÜLEYMAN BEY'e verildiği beyan edilmekte ise de bu mutalâa yanlıştır. Yâni hükümet Anadolu'da talimli askeri yaymak için münhal olan timarlı sipahi birliklerine kimseyi tayin etmeyerek bunları nizam-ı cedid askerine tahsis edip *îrad-ı cedid* hazinesine kaydeylemiş olup muhtıra sahibi bunu SÜLEYMAN BEY'e yüklemiştir.

SÜLEYMAN BEY'in otoritesinin tesiriyle nizam-ı cedid askeri teşkilâtına karşı mintakası dahilinde hiç bir aks-ül-amel olmadığı gibi, dört ay Konya'ya girememiş olan Vali KADI ABDURRAHMAN PAŞA'yı Konya'ya sokmağa ÇAPAN OĞLU SÜLEYMAN BEY tayin edilir edilmez bir buyruhdusu ile Konya asileri kapılarını açmışlardır.

SÜLEYMAN BEY'in otuz seneden ziyade süren *Bozok* mutasarrıflığı zamanındaki icraatı ve şiddeti sebebiyle şöhreti darb-ı mesel halinde zamanımıza kadar gelmiştir. Bazen şımarıkça hareketleri de görülmüş ise de daha yukarıda işaret ettiğimiz gibi kendisine yazılıp ikaz edince toparlanmasını bilmiştir.

Bir defa kendisini seven ve hükümete karşı müdafaa eden sâbık Sadr-ı âzam YUSUF PAŞA'yı gücendirecek bir hareketini SULTAN SELİM haber alır almaz Sadr-ı âzam'a şu hattı göndermiştir⁹⁶:

“Benim Vezirim,

... Çapar Zâde'ye dahi ekid ve şedid yazılsun. Böyle vakitte her tarafa kemal-i dikkat lâzım iken ve Çapan Zâde benim sadık adamım iken niçin böyle eyler. Kendüye hafice yazup Yusuf Paşa'nın nüfuzuna dikkat eylemesi tekit olunsun, hüsn-ü imtizaçları matlubumdur”.

Bir de 1227 tarihinde Karaman Valisi ÇARHACI ALİ PAŞA ile mintakası dahilindeki mahallere el atmasından dolayı ALİ PAŞA'nın SÜLEYMAN BEY hakkında şikâyeti vardır⁹⁷.

SÜLEYMAN BEY'in vefatından az evvel Sivas Valiliğine tayin edilip *Baba Paşa* diye meşhur olan PEHLİVAN İBRAHİM PAŞA, Çapan Oğlu mintakasından geçerken dairesi ihtiyacı için keyfi olarak bazı yolsuzluklarda bulunmuş, SÜLEYMAN BEY, Baba Paşa adamlarının halka yaptıkları fenalıklardan ve almış olduğu zahire ve paralardan hükümete şikâyet etmiş. SÜLEYMAN BEY'in bu mektubunu Sadr-ı âzam Pâdişah'a takdim etmiş. Bunu okuyan Sultan İKİNCİ MAHMUD, Sadr-ı âzamin takdirinin üstüne:

“—Manzurum olmuştur. Sivas Valisi dairesi çok olduğundan fukaraya zulm edüp bâr giran olacağı mahal-li şüphe değildir ve Umur-u devleti daha bir hoşca öğrenmedi, tarafından bazı vesayayı şâmil kâğıt yazılsun ancak geçen sene CELÂLEDDİN PAŞA (Süleyman Bey'in Oğlu) ordu-u Hümayundan avdet eyledikte Sivas'a varınca esnay-i rahda ne kadar akçe aldı? Defteri nezd-i hümayununda mahfuzdur. Çapar Zâde o zaman hiç yazup şikâyet etmemiştî, şimdi şikâyeti acayıptir. Bu adamlar hayli müddet eyaletlerde vali görmediklerinden vüzeranın hükümetine tahammül edemiyorlar. Güç alıacaklar” hatt-ı hümayununu yazmış.

Sadr-ı âzam, vezirlerin nüfuzlarını kıracak hallerden çekinmesi hakkında SÜLEYMAN BEY'e ihtarda bulunmuştur (25 Recep 1228 ve 24 Temmuz 1813)⁹⁸.

⁹⁶ Hatt-ı Hümayın vesikalari sandık 21, hat No. s1 84.

⁹⁷ Başvekâlet Arşivi (Sadaret Ayniyat Defteri, s. 21, 24.)

⁹⁸ Sadaret Ayniyat defteri (Sadr-ı âzam veya Sadaret Kaymakamlarının etrafa yolladıkları tahrirat (Üçüncü defter, s. 76).

Süleyman Bey'in Oğulları:

Süleyman Bey'in refikalarından birisi Hacı Hafize Hanım, Mustafa Paşa'nın kızı olup⁹⁹ en büyüğü ABDÜLFETTAH olarak MEHMED CELÂLEDDİN, HAMZA, SELİM, MAHMUD, AHMET, ÖMER, ABBAS isimlerinde bildiğimiz sekiz oğlu olmuştur:

Abdüllfettah Bey:

Bunlardan ABDÜLFETTAH BEY 1205 Şevval 1791 Haziran'da Kapıcıbaşı pâyesini almış ve bu rütbede iken *Şile* civarında TAYYAR PAŞA'YI mağlûp etmiş, TAYYAR PAŞA isyanını bastırmağa memur edilen esbak Sadr-ı âzam YUSUF ZİYA PAŞA'nın inhasiyle 2 C. 1220 ve 29 Ağustos 1805'de Kapıcıbaşılik rütbesi ilmiyye rütbesine çevrilerek Musıla-i Sahn derecesiyle müderrislik verilmiş ve babasının ölümünden sonra Şeyhül-islâmın arzı üzerine diğer müderrisler gibi *İstanbul*'a gelmiş¹⁰⁰ ve ilmiyye rütbesi derece derece artarak 1235 H, 1819 M'de Haleb Kadısı olup daha sonra Mekke ve İstanbul Kadılıkları pâyesini almış 1252 H, 1836 M'de Anadolu ve 1255 H, 1839 M. Rumeli Kadıaskerlikleri pâyelerini aldıktan sonra aynı sene Zil-hiccesinde (1840 Şubat) vefat etmiştir¹⁰¹. Osmanlı - Rus muharebesi esnasında (1245 H, 1829 M.) babasından miras kalmış olan on bin yaldız altunını -ki altıyüz kese tutmuştur- harp ianesi olarak vermek vatanseverliğinde bulunmuştur¹⁰², babası Süleyman Bey'in Yozgad'daki vakfının mütevellisi idi.

Mehmed Celâleddin Paşa:

SÜLEYMAN BEY'in en meşhur oğlu budur. Bulunduğu vilâyetlerde şiddetiyle meşhur olup devlete bir gaile teşkil eden mütegalibeyi

⁹⁹ Hacce Hafize Hanımın 1237 H., 1821 M. tarihli İstanbul'da Şehzade başı camiine vakfı vardır.

¹⁰⁰ Bozok mutasarrıfı Ali PAŞA ile Çapar Zâde ABDÜLFETTAH BEY'e gönderilen fermanın.

Çapar Zâde Süleyman Bey'in vefatı cihetiyle mahdumu mîr-i mumaileyhin ol taraflarda ikameti iktiza etmeyüp sair müderrisin misillü gelüp Dersaadetimde ikamet eylemesi hususı bilfiil Şeyhülislâm ve müftil-enam mevlâna Dürri Zâde Es'seyyid ABDULLAH edamullahü taâlâ fazailühu tarafından iltimas olunup olbapta ruhsatı havi hatt-hümayun-u şevket-makrunum şeref-rîz-i sudur olmağla ... (*Mühimme Defeti* 235, s. 186, *Evasıt-ı Recep* 1229 (*Cevdet No. 13654 Dahiliye Vesikaları*).

¹⁰¹ *Lütfi Tarihi*, c. 1, s. 247, c. 2, s. 195, c. 6, s. 72-73 ve *Sicilli Osmanî*.

¹⁰² *Lütfi Tarihi*, c. 2, s. 58.

temizlemek veya ısyan çıkan memleketlerin valilerine yardım etmek üzere memur olmak suretiyle epi iş görmüş ise de muharebelerde bir başarıya muvaffak olamamıştır.

Babasına bir cemile olmak üzere 14 Muharrem 1220'de (14 Nisan 1805) pek genç yaşta vezirlikle Sivas Valiliğine tayin olunmuş ve 1806'da Rus seferine gitmiş, *İstanbul*'dan geçerek SULTAN SELİM kendisini görüp takdir etmiştir.

CELÂL PAŞA, daha sonra *Diyarbakir* Valisi ve Haleb ısyanı dolayısıyla Haleb Valisi olup ısyanı bastırıp tehlikeli olan durumu bertaraf etmiş ve bu başarıdan SULTAN II. MAHMUD pek memnun olarak kendisine hil'at göndermiştir¹⁰³. Daha Sonra *Erzurum* ısyanı sebebiyle oraya vali olmuş (1232 H. 1816 M.) ve İran'la aramızın açılması sebebiyle CELÂLEDDİN PAŞA Şark seraskeri tayin edilmiş ise de¹⁰⁴ bir netice hasıl olmamıştır.

Erzurum'dan *Karaman* Valiliğine naklolunan CELÂLEDDİN PAŞA, *Sivas*'ta mütegalibeden KENAN OĞLU AHMED'in bir katl meselesinden dolayı¹⁰⁵ *Sivas* Valisi ÇERHACI ALİ PAŞA huzuriyle yapılan murafaayı kabul etmeyüp topladığı adamlarla valiyi hükümet dairesinde muhasara ile musademe etmesi hükümetçe haber alınarak *Sivas* Valisine yardım etmeleri civar valilere ve bu meyanda *Karaman* Valisi CELÂLEDDİN PAŞA'ya yazılmış, CELÂLEDDİN PAŞA hemen hareketle *Hacı Bektaş* mevkiine geldiği zaman ısyanın bastırıldığını haber alup ÇERHACI ALİ PAŞA'nın yerine tayin edilen ZARALI ZÂDE FEYZULLAH PAŞA'yı makamına oturtuktan sonra avdet etmiştir.

Bu dönüşü sırasında *Eskişehir* taraflarında şekavet yaparak sonra katledilen KUMARCI OĞLU'nun avenesinden olup katli hakkında bir kaç defa ferman sadır olan YAZICI OĞLU İBERAHİM'in *Neuşehir* kasabasında bulunup bir fitne çıkarmak üzere olduğu ahalinin müracaatından anlaşılması üzerine CELÂLEDDİN PAŞA derhal kethüdasını gönderüp YAZICI OĞLU'nu katil ettirerek başını *İstanbul*'a göndermiş ve yaralı

¹⁰³ *Mektum Mühimme Defteri 6, s. 159* ve Sadrı-âzamın mektubu (*Ayniyat Defteri 3, s. 130-132*).

¹⁰⁴ *Mühimme Defteri No. 237, s. 119*.

¹⁰⁵ Kenan Oğlu Ahmed 1230 H, 1815 M'de mültezimlerden MEHMED AÇA'yı öldürüp emvâl ve eşyasını zaptetmiş olduğundan maktulün varislerinin açtığı davada MEHMED AÇA'nın, bunun tarafından öldürüldüğü tahakkuk eylesine mebni tevkif edileceğini anlayarak bu harekette bulunmuştur.

olarak yakalanan Yazıcı Oğlu'nun hazinedarından maktulün bütün mal ve eşyasının *Sivrihisar*'da bulunduğu haber alınarak keyfiyeti hem hükümete hem *Hüdavendigâr* (Bursa) valisine bildirmiştir (1233 H., 1818 Eylül) ¹⁰⁶.

CELÂLEDDİN PAŞA'ya 8 Rebiul-evvel 1235 ve 4 Şubat 1819'da *Adana* ve ilhaken *Uzeyr* yani *Payas* ve Bilân sancakları da ilâve olarak verildi ¹⁰⁷. Adana'da yol kesen ve yağmacılık yapan aşiretlerin ve Kürdlerin te'dip ve ıslahları emredildi. *Diyarbakir* Valisi BEHRAM PAŞA aleyhine vukua gelen ayaklanmada acele olarak BEHRAM PAŞA'nın yardımına kethüdasını yolladı ve diğer bir fermanla da bizzat kendisinin gitmesi emrolundu ¹⁰⁸.

CELÂLEDDİN PAŞA, *Diyarbakir*'e gitmeden evvel 1235 Muharrem ve 1820 Kasım'da Haleb Valisi, esbak Sadr-ı âzam HURŞİT PAŞA aleyhine vukua gelen isyanda ona yardım etmesi emredildi. Haleb önüne gelerek orada HURŞİT PAŞA'nın yardımına gelen *Rakka* Valisi ZARALI ZÂDE LÜTFULLAH PAŞA ve Vali HURŞİT PAŞA ile buluştu. Haleb şehri işgal olunarak asilerden ele geçenler te'dip edildi (1235 Rebiul-evvel ve 1820 Ocak) ¹⁰⁹.

CELÂLEDDİN PAŞA 1235 Ca. ve 1820 Şubat *Haleb*'e yakın olmak üzere *Adana*'dan *Maraş* Valiliğine naklolunmuş ve aynı sene (Şevval-Temmuz) tevcihatında ilâve olarak *Rakka* eyaleti de verilmiştir ¹¹⁰.

Ayıntab ahalisi uhdelere düşen vergi ve rüsumu verdikleri halde CELÂLEDDİN PAŞA'nın bunlardan vergi almak istediğini *İstanbul*'a bildirerek şikâyetle bulunup CELÂLEDDİN PAŞA buna mukabil kendisi-

¹⁰⁶ *Şânî Zâde, c. 2, s. 310.*

¹⁰⁷ *Mühimme Defteri No. 237, s. 361, 363.*

¹⁰⁸ *Şânî Zâde c. 3, s. 57, 77, 80 ve Mektumu Mühimme Defteri No. 8, s. 146 ve yine aynı senede yani 1234 H., 1819 M'de İran'ın bir emr-i vâki yapması ihtimaline bineaen Bağdad Valisi SÜLEYMAN PAŞA'nın maiyyetinde bulunmak üzere Musul taraflarına gitmesi emrolunmuştur (Mühimme 238, s. 87 ve 119).*

¹⁰⁹ *Şânî Zâde, c. 3, s. 77 ve Mektun mühimme 8, s. 154, 158...* CELÂLEDDİN PAŞA yine İran işi dolayısıyla Musul'da bulunması hakkında 1235 Muharrem, 1819 Ekim'de ikinci bir ferman almış ise de İran meselesi yatışmış ve bu sırada *Haleb* isyanı vukua gelmiş olduğundan o tarafa gitmiştir. *Haleb* hâdisesinin Adana Valisi CELÂLEDDİN PAŞA'nın bizzat yardımıyla hitam bulunduğu ve müşarün ileyhin taltife lâyük olduğuna dair Halep Valisi HURŞİT PAŞA'nın 27 Rebi ul âhır 1235 tarihli tahriratu vardır (*Hattı-Hümayun Vesikaları 34681*).

¹¹⁰ *Mühimme Defteri 238, s. 165, 230 ve Atik Vüzera Defteri.*

nin *Rakka*'da bulunduğu sırada bunu fırsat bilen bazı şahısların tahrikiyle *Ayıntab*'da mütesellim bıraktığı silâhdarına tecavüz vuku bulduğunu ve kendisinin *Rakka*'ya giderken sarrafının ve dairesi halkının olmak üzere silâhdara bırakmış olduğu altı yük ve elli bin kuruş parasiyle eşyasının yağma edilmiş olduğunu hükümete bildirmesi üzerine meselenin tahkikine divan-ı hümayun hocalarından sabık Cizye muhasebecisi AHMED EFENDİ tayin olunarak gönderilmiştir (1236 Şaban ve 1821 Mayıs)¹¹¹. Yapılan tahkikat neticesinde CELÂLEDDİN PAŞA'nın zayıfatı tahakkuk eylediğinden eşyaları, gasbedenlerden alınarak altı yük elli bin kuruşun gasbedenler tarafından verileceği taahhüt olunmuş ve CELÂLEDDİN PAŞA sonra *Tokad*'da ikamete memur bulunduğu sırada Kapu Kethüdası NECİP EFENDİ'nin 17 Ca. 1239 (20 Ocak 1824) tarihli istidası üzerine (paranın tashihi) *Maraş* ve *Rakka* Valisi ABDÜLCELİL ZÂDE AHMED PAŞA'ya yazılmıştır¹¹².

Bu sırada *Mora*'da Rum ısyanı vukua geldiğinden Devletin bu gailisini fırsat bilen İran Devleti hudut üzerindeki Kürdleri ele alarak tecavüzî harekette bulunmasından dolayı CELÂLEDDİN PAŞA *Erzurum* Valisi ve Şark Seraskeri olan HÜSREV PAŞA'nın maiyetine memur edilmiş¹¹³ ve aynı zamanda *Bağdad* Valisinin İran hududu üzerinde yaptırmış olduğu dört kale'ye üçyüz kadar muhafız göndermesi emrolunduğundan kendisi *Erzurum* tarafından gittiği gibi *Bağdad* Valisi tarafından istenilen muhafız askeri yollamıştır¹¹⁴.

CELÂLEDDİN PAŞA daha sonra *Maraş*, ikinci defa *Adana* valisi olmuş ve 1239 H, 1824 Haziran'da tarihte sebebi gösterilmeyerek Vezirliği alınarak *Tokad*'da ikamete memur edilmiştir. İki sene mazul kalan CELÂLEDDİN PAŞA'nın 1242 H, 1826'da vezirliği tekrar verilerek *Maraş* Valisi olmuş ve 1827'de ilâveten *Kayseri* Sancağı verilmiştir¹¹⁵.

CELÂLEDDİN PAŞA'ya 1243 H, 1828 M. de külliyetli askerle Rus seferine gelmesi hakkında ferman gönderilerek gelirken askerinin konak mahallerinde yarımşar okka ekmele muayyen miktar yem'den başka

¹¹¹ *Mühimme Defteri* 238, s. 324 ve *Şânî Zâde c. 4, s. 53*.

¹¹² *Mühimme Defteri* 241, s. 98 1239, bu tarihte CELÂLEDDİN PAŞA'nın vezirliği alınarak *Tokat*'da ikamete memur bulunuyordu.

¹¹³ *Mühimme Defteri* 239, s. 25, 55 (1239 tarihli hüküm).

¹¹⁴ *Mühimme Defteri* 239, s. 239, 240, 276.

¹¹⁵ *Mühimme Defteri* 242, s. 288 ve *Atik Vüzera Defteri, s. 60*.

halktan kat'iyyen bir şey almamaları emrolundu¹¹⁶. *İstanbul*'a geldi, Rumeli'de geçtiği yerlerde mezalim yapmaması tenbih olunarak kendisine bin kese akçe verilip hareket etti¹¹⁷. *Tuna* boyunda *Ruşuk* ve *Yergöğü*'nin muhafazasına memur edildi¹¹⁸. 1249 Şaban 1829 Şubatta *Niğebolu* kalesiyle civarındaki yeni kale'nin muhafızlığı verildi¹¹⁹.

Yeni Kale'ye hücum eden Ruslar'a karşı ahaliden eli silâh tutanları sebat ve mukavemet etmişler ise de *Tuna* Nehrinin donması ve geçidin sed olunması ve *Niğebolu*'daki kalyonların yanması dolayısıyla buradan Yeni Kale'ye yardım edilemediğinden Yeni Kale Rusların eline geçti, muhafızı İBRAHİM PAŞA esir düştü ve bu hal CELÂLEDDİN PAŞA'nın tedbirsizliğine hamlolunarak 17 Ramazan 1244 ve 23 Mart 1829'da vezirliği alınup tenzilen Rumeli Beylerbeyliği rütbesiyle ve aynı sene de iki ay sonra o rütbe de üzerinden alınarak Kapıcıbaşılık ile *Tekirdağ*'ında ikamete memur edildi¹²⁰. ve yerine sabık Balıkesir Mütesellimi Kapıcıbaşılardan GIRİDİ ZADE MEHMET AĞA'ya Beylerbeyi rütbesiyle *Maraş* Valiliği verilerek *Niğebolu* Kalesi muhafazasına tayin edildi¹²¹. Fakat CELÂLEDDİN PAŞA hakkında Pâdişah'ın gazabı sükûnet bulmadığından 17 Zil-kade 1244 ve 21 Mayıs 1829 da Kapıcıbaşılıkla tahkir edildi¹²² ve güçlkle katledilmekten kurtuldu.

Sultan Mahmud hayatta oldukça CELÂLEDDİN BEY Kapıcı rütbesinde kalup SULTAN ABDÜLMECİD'in ilk senelerinde aynı durumda bulunarak 1258 Muharrem ve 1842 Şubat'da *Bozok* ve *Kayseri* Sancakları Ferikliği ile Ankara Müşiri PALASLI ZÂDE İSMAİL PAŞA Maiyetine verildi¹²³ ve 19 Ramazan 1258 ve 24 Ekim 1842 tarihli bir

¹¹⁶ *Mühimme Defteri* 243, s. 68.

¹¹⁷ *İstanbul*'dan hareketinden sonra *Silivri*'ye geldiği zaman oranın kadısı başında kavuğuyle istikbale çıkmıştı. Kavuklar kaldırıldığı halde Kadı'nın kavukla çıktığını gören CELÂLEDDİN PAŞA kavaslara emdererek Kadı'nın başından kavuğunu aldırması ve bu halden Kadı pek ziyade korkmuştur (*Lütfi Tarihi*, c. 2, s. 25).

¹¹⁸ *Mühimme Defteri* 243, s. 163 sene 1244 Rebiul evvel.

¹¹⁹ *Mühimme Defteri* 244, s. 147.

¹²⁰ *Mühimme Defteri* 244, s. 198 ve *Cevdet Tasnifi Dahiliye vesikalari* 7263.

¹²¹ *Mühimme Defteri* No. 244, s. 197 Evasıt-ı Ramazan 1244.

¹²² *Cevdet Tasnifi Dahiliye vesikalari* 7263 ve *Atik Vüzera Defteri*, s. 196 ve *Lütfi Tarihi*, c. 2, s. 61.

¹²³ MEHMET İZZET mühürlü 9 Muharrem 1258'de CELÂLEDDİN PAŞA'ya gönderilmiş olan mektup (*Cevdet Tasnifi Dahiliye vesikalari* 7630).

fermanla evvelce hazine tarafından zabtolunan mukataalarına bedel kendisine beş bin kuruş maaş tahsis olundu¹²⁴.

1259 H, 1843 de CELÂLEDDİN PAŞA'nın Ferik rütbesi mülkiye rütbesine çevrilerek *Mirmiran* ve müstakil olarak *Bozok* ve *Kayseri* Sancakları Kaymakamlığına (Vilâyete tâbi Mutasarrıflığa) tayin edilmiş¹²⁵ ise de yine o sene Şaban ayı iptidalarında azlolunarak Tokat'da ikamete memur edilmiştir¹²⁶.

CELÂLEDDİN PAŞA yine Beylerbeyi rütbesiyle 1 Cemâziyel-evvel 1260 ve 19 Mayıs 1844'de *Sivas* Valisi ve 1261 Muharrem ve 1845 Ocak'ta üçüncü defa *Maraş* Valisi olup¹²⁷ 1262 Rebiul'evvel ve 1846 Mart'ta tekrar *Bozuk* Sancağı mutasarrıfı olmuş ise de¹²⁸ aynı sene 1846 Ekim ayında vefat etmiştir¹²⁹.

Hamza Bey :

SÜLEYMAN BEY'in oğullarından HAMZA BEY ilk zamanlarda 1221 Rebiul-âhır 21 müderrislik yoluna girmiş ise de biraderi Celâleddin Paşa'nın 1238 H, 1823'de *Adana* Valisi bulunduğu sırada anın Sadr-ı âzam'dan ricasiyle Musilei Sahn derecesinde iken 1239 H, 1823 M'de Kapıcıbaşılık rütbesi verilmiştir¹³⁰.

¹²⁴ *Cevdet Tasnifi Dahiliye vesikaları No. 8977.*

¹²⁵ *Cevdet Tasnifi Dahiliye vesikaları 13669, sene 29. Rebiul evvel 1258 ve Atik Vüzera Defteri s. 446.*

¹²⁶ Mirmiran kiramından sâbık *Bozok* ve *Kayseri* Sancakları mutasarrıfı olup bu defa *Tokat*'da ikamete memur ve tayin edilen CELÂL PAŞA dame ikbalühuya ve Tokat nâibine hüküm:

Sen ki Pâşây-ı müşarünileyhsin bu defa hasbel-icab *Bozok* ve *Kayseri* Sancakları uhdeden sarf ve tahvil olunarak Mirmiran-ı kiramından Rodos Muhafızı Sabık ELHÂC ALİ PAŞA dame ikbalühu ihale ve tevcih kılınarak senin dahi *Tokat*'da ikametini hususuna iradei seniyy-i mülkükânem taallükkıyla olbapta emr-i hümayûn-ı Şevket-makrunum şeref-rîz-i sudur olmuştur. (Evail-i Şaban sene 1259). *Mektumu mühimme defteri No. 9, s. 141.*

¹²⁷ *Nuhbet'ül-vekayi* (Mehmed Süreyya), s. 126.

¹²⁸ *Cevdet Tasnifi Dahiliye 13359 sene 1262.* Bu vesikada *Celâleddin Paşa*'nın işe başlayarak zabt-ü raptı temin ile halkın müteşekkiri olduğundan bahsediyor.

¹²⁹ *Lütfi Tarihi, c. 8, s. 130* ve *Nuhbet'ül-vekayi s. 148* ve Sicill-i Osmanî.

¹³⁰ Biraderinin Müderrislikten Kapıcıbaşlığa tahvili iltimasına dair CELÂLEDDİN PAŞA'nın tahriratına İkinci MAHMUD'un hatta-ı hümayûn (*Hattı-Hümayun vesikaları No. 36675 sene 1238* ve Sadr-ı âzam SİLÂHTAR ALİ PAŞA tarafından CELÂLEDDİN PAŞA'ya gönderilen tahrirat. *Tarik Defteri (Üniversite Kütüphanesi Türkçe yazmaları 8879, s. 80.*

Hamza Bey'in 1240 H, 1824 M'de Boynu İnceli (Nevşehir'de) mukataasındaki temessüklerinin zayi olmasından dolayı yenisini almak için biraderleriyle müştereken vermiş oldukları istida vardır¹³¹. 1251 tarihinde yeni teşkilâta biraderi MAHMUD BEY'le beraber rikâb-ı hümayûn Kapıcıbaşılığına tayin olunmuştur¹³².

Sicilli Osmanîde Hamza Bey'in SULTAN MAHMUD'un saltanatının son senelerinde vefat ettiği yazılıdır.

Selim Sırrı Bey :

SÜLEYMAN BEY'in Oğlu olup mütesellimliklerde bulunmuştur. Kapıcıbaşı rütbesinde idi. 1234 H, 1818 M' senesinde hayatta olup 1824 M'den sonra vefat ederek¹³³ Vefa mezarlığına defnedilmiştir. Bunun Tevfik Bey adında müderris bir oğlu olup o da 1248 H, 1832 M'de vefat etmiştir¹³⁴.

Ahmed Bey :

SÜLEYMAN BEY'in bu oğlu 1230 H., 1815 M. senesinde Kapıcıbaşı rütbesine nâil olmuş, babasının ölümünden sonra ellerinden alınan *Bozok* Mutasarrıflığını elde etmek için Ahmed Bey'in İstanbul'da bulunarak aile namına faaliyette bulunduğu hakkında hükümete ihbar vaki olmuş ise de Ahmed Bey bunun yalan ve iftira olduğunu kendilerinin mukataaları olan *Mamalu* aşireti iltizamından başka bir şeyle alâkası olmadığını kendisinin *Sivas*, *Ankara* ve *Çankırı*'da gelirli bir hizmete tayinini 11 Sefer 1230 ve 23 Ocak 1815 tarihli istida ile hükümetten talep eylediğini bildirmiştir¹³⁵.

AHMED BEY 1240 H. 1824 M. den sonra vefat etmiştir.

¹³¹ Arz-ı bendeleridir ki mevâli-i izâmdan Cebbar Zâde ABDÜLFETTAH daileri biraderleri MEHMED BEY (Celâleddin) ve AHMED BEY ve SELİM BEY ve HAMZA BEY kullarının berveçhi iştirâk malikâne uhdelerinde olan *Hasha* ve *Boynu İncelu* mukataasının 1228, 1229 senelerine mahsuben mevacic tertibi olup eldeki temessüklerini zayi ettiklerinden dolayı yenisinin verilmesini rica etmektedirler.

¹³² *Lütfi Târihi*, c. 5, s. 33.

¹³³ *Sicilli Osmanîde* 1234 H., 1818 M'de vefatı yazılıyorsa da 1241 H., 1825 M'deki mukataa istidası ve imzasına göre vefatı daha sonradır.

¹³⁴ *Sicilli Osmanî*, c. 3, s. 60.

¹³⁵ *Cevdet Tasnifi Dahiliye vesikalari* 7528 yahut 27528 (rakamda şüphe ettim).

Ömer Bey :

SÜLEYMAN BEY'in oğullarının Abbas Bey (Paşa) ile en küçükleri olup babasına riayeten 17 Cemâziyel-evvel 1223 ve 11 Temmuz 1808'de Kapıcıbaşı rütbesi verilmiştir. Vefatı tarihi malûm değildir.

Mahmud Bey :

SÜLEYMAN BEY'in oğullarından olup *Afyon Karahisar'da* Muscan'lı aşireti mukataası münasebetiyle adı geçiyor¹³⁶ SULTAN İKİNCİ MAHMUD'un son senelerine doğru 1251 H., 1835 M. tarihinde Kapıcıbaşılarının *rikâb-ı Hümayun* ve *dergâh-ı Âli* kapıcıbaşılıkları diye ikiye ayrıldığı sırada Anadolu hanedanına mensup aileden buldukları için biraderi HAMZA BEY ile beraber rikâb-ı Hümayun Kapıcıbaşılığı verilmiştir¹³⁷

Abbas Hilmi Paşa:

SÜLEYMAN BEY'in oğullarının en küçüğü olduğu anlaşılıyor. Babasının sayesinde 18 Cemâziyel-âhır 1223 ve 1808 Ağustos'da biraderi ÖMER BEY'den bir gün sonra Kapıcıbaşı rütbesi verilmiştir.

1237 ve 1239'da (1821 - 1823) de iki defa Sipahiler Ağası ve bu iki vazife arasında 1238 Cemâziyel-âhır ve 1823 Şubat'ta Surre Emîni olmuş ve Sipahiler Ağası iken 1240 Cemâziyel-âhır (1825 Ocak) da ŞEHSUVAR ZÂDE DERVİŞ BEY'in yerine *Edirne* Bostancıbaşısı olmuştur¹³⁸

ABBAS BEY 1242 ve 1252 (1826 - 1836) senelerinde iki defa Kapıcılar Kethüdalığına tayin olunup 1251'de rikâb-ı hümayun kapıcıbaşısı olmuştur¹³⁹. Daha sonra Beylerbeyi rütbesiyle *Karesi* (Balıkesir) Mutasarrıfı ve 3 Ramazan 1264 ve 3 Ağustos 1848 de *Sivas* Mutasarrıflığına tayin edilmiş ve on dört ay sonra 1265 Zil-ka'de ve 1848'de azlolunmuştur.

ABBAS PAŞA 1275 Cemâziyel-âhır ve 1859 Ocak'ta İstanbul'da vefat etmiştir¹⁴⁰.

¹³⁶ *Başvekâlet Arşivi hatt-ı hümayûn vesikaları (İkinci Mahmud devri, No. 25862).*

¹³⁷ *Lütfi Tarihi, c. 5, s. 33.*

¹³⁸ *Mühimme Defteri* 248, s. 313. 1240 senesi Cemâziyelâhır sonları "dergâh-ı muallâm Kapıcıbaşılıklarından sabıka Sipah Ocağı Ağası olup *Edirne* Bostancıbaşılığı uhdesine ihale olunan ÇAPAR ZÂDE ELHAC ABBAS BEY" Cevdet Tarihi Sipahiler Ağası iken *Edirne* Bostancıbaşılığına tayinini yazıyor (c. 12, s. 108).

¹³⁹ *Lütfi Tarihi, c. 5, s. 33.*

¹⁴⁰ *Sicilli Osmanî, c. 3, s. 294.*

ایستاد عالی مقام
دوره 6
1453

بنام و زورم
جدا از غنایک بسنده ترکان افغانی
و کور فوج با کور و وطن و نه خبری همه
بوقدر منور فک خزان او و نه ورر
مالعانه زن نغمو و سازی انتخاب اتم

شکلو قدرتلو کرانار عدالتو ولی نعم اتم
بوزاق مفری و یکی ایل و یوده سی چارزاده معظمه بک در عاده در مقام قریب
توی باخی سلیمان بک قولدرینه کتخدای محمدناظیر بر آدم و سلوب او مفاده
موی الیه مصطفی بکی کندو کوردی بنش یزن ضرب و قتل ایدکلری محیرا و تقاضای
کلون مکتوب و سلیمان بک قولدرینان لغزیری مرفوعه عیبه علیا لری قلند
مرفای موی الیهان اموالی قبضه بر مابشر یقینی ابد اولعان کران کین حک
مبشرک انتخابی و کران مالکانه لرینک تنظیمی بوزن صاه صلحظه و اقتضای
پایه سیرا عدولرینه عرض اولیه جنی محاط عام غایبای بیور لوقه امر و فرمان شوخلو
قدریتلو کرانار عدالتو ولی نعم اتم باد اتم حضرت ابد

25642

بنموزیم هر طرفی وقت از حال
 جبار و غلبه هر دو طرفه
 و اندک شایسته در حق
 سخته خانه امری اقتضا
 خورجینه فایز در حال

سوزلو کرانلو مهانیو فردنلو ولی نعمت اقدم
 جبار او غلبی ظله دن اولمربله ای طوغ ایله برنمقدور باتا به درسه و بدیهه ظالمده
 شیاست اولمربی و جربا تا جوندک کونا هبه به منتم اولمدر عباس مادامکه ازده در اخذوله
 باعث اولمربی نظامی مطلوب جرباندر یاری بود لذتی حاوی بیادک مطر هاون سوزمدر
 سوزمرد صدور اولمغله اولمغله هر حالده فرزان ولی اومر هفتلر ندر جبار او غلبی هفتلرین سوزمان
 کلوملره اصی بوقدر دینلر واقع حال جا کوری دخی بعض کونه تعذیاتی استماعنه بنا بویجی حاوی
 کاغذ تحریر ایشیم فی نفس اومر ظله ناک عروفی قطع تمام عدالت و سزج احمدی به اعاندر
 لکن سوزالقدر انا تولید برکله بنی اون بیگ عسکره تعین مراد اولمغه نه عسار و قبائل
 اولمغله کوزد کورنور جبار او غلبی و اورد کینه معرفه بیگ نفر و بدو نم اسمعیل اردو سنم ای بیگ
 نفر عسکر بوز اوقدن اجماع وارسالو ایشندر و الحانه هغه نه مقصنی اولمب نفوذی اولمغله
 مطایق اولمربی مقداری اجماع ابدیه بلور سایه شاهانه لرزه مضدر آخر بریا نادخی اول
 اوج سنه او کوالی به تصرف اولسه انون اعلام کوزور انجی سدی بر میبرانه و رسم و هم عسکر
 و ضمیره طلب اولمغه هنوز و ارش ادیده بونلرده کی نفوذ اوردن فریاضتیک مزاجی بلور
 و سولت ایله مامور اولمربی انبو کوزور چونکه عسکری معرو اسمعده و بیکه نه انجی انفضا ایتم
 و برینه اجری نصب اولمدره امانلدرکه خوف تعین ابد قبائل و عسار و درونم بر کونه اخذوله انفضا
 باعث اوله بونفدرده شد بیگ بعض تحریر و بریه ایتم مظلوم کف بر ایلمی خصمین طرفه جا کورین
 فایزه و مکتوب تحریر اید اصلاحنه سعی اولمده جنی و اگر اصلاح قبول انبر لیر اولوف اداره کادربیک اختیاری
 لازم کلمه ای

جربا تا کونا هبه ینتم نصب اولمدره بر کونه اخذوله واقع اولماق مازمغه سنه بنا اسمعه
 هدا ینسوزن مرزوم عباس طرفه اسمعیل اردو سنم ایچوز الی نفر تعین اولدان عسکری بل نفساً تعین و
 نفور مان اوزره اراده اولمربی انجی عساکر مزبور بی مقدم کوزم من اولمغله کما مان ایچون انقدر
 ایدیکه بنا جویم قیوجی با نیندر کلجی استانه ده حدیثن مقیم اولمبون بوزن مقدم فرزان کوزم من
 اولمغله بوطرفه کلدره ان شاه مطوظ اولون اخذوله میدان کالمیخو و بر ساعت اولمبون بوزم
 دخی تا کنا اولمربی معلوم عالیله بیوردره امر فرزان سوزلو کرانلو مهانیو فردنلو ولی نعمت
 اوزر مادنا هر هفتلر ندر

شوکتولو کراملو مرابطلو قدرتلو ولی نعمت اقم بادشاهم
صبار زاده سیدان بکک ارکها بونیزنه نچیمون مباحثه عین و تسبیح نغش اولد صبر سیمه دارنه طمتم
صفی احمد بک قولدی بروفله عودت برله دوسه ارنه وارد اولوب میرموی اهلک طرف جارانه اویرت
ناعمه وشفه شی تقدیم اینکله ماللی کندونک صدق و استقامتیه و بوسفر اغار سابقه یه بغین اولدینت
بشمه اجری اراده سیه وه تجویز قصور اتیمه بکی ظاهر ایه ده طیار باشا حیاتره اولدغه بر وجهله ایین
اوله بیغنی بیانله کرک کندوسی و کرک اناطولی خاانلک جمله سی روم ایلی طرفنه مرور ایه بیجکده
و کیفیت مباحثه مرقولک تقریریه دخی معلوم اوله بیغنی ماده سنیه عبارت اولقله مباحثه مرقوم بیغنی استغلام
اولدوق میرموی اهلک نچیکنه هر قدر اقدام ایتمش ایه ده طیار باشا اره ایغنی اولدینتیه بر وجهله روم
طرفنه مشا ایله میانزه ایکنه غرضتی مجال اولدینتیه ماعدا اناطولی خاانلک برسی روم ایلی یه مرور ایلک
احتمالی اولدینغی افاده و بیانله ایدیکنده عودت ایتمش اولدینغی تقریر اینکله منظور شاهانه لری یورلره
ایچینه ذکر اظافه ناعمه وشفه معروضه حضور اجداریدی تقدیمی و منظور ملوکانه لری یورلردن صکره
صدر اعظمی قوللرینه تسبیح و مباحثه میرموی اهلک تقریر و افاده سی دخی اشعار اوله بیغنی معلوم عالیه
یورلردن امر و فرمانه شوکتولو کراملو مرابطلو قدرتلو ولی نعمت اقم بادشاهم صغیر بکر

Belge 5 — Çaparzade Süleyman Bey'in İstanbula geldiğine dair Sadrazamın Padişaha yazısı

جوړم سفرنی لسم پات جبار او نعلی دکلمه ز جلیکه
یا زلمه کی جو بزه بر لاف اورب مکر بر فاج کونه
اوقات کیچرنگه رخ نورلی کاک قلمی ستر حاجت
ایتمن ایردم بو کوندن احو منصب ویرت برور
او میدی قتل ایدر ستره بر نی سزدن الستم

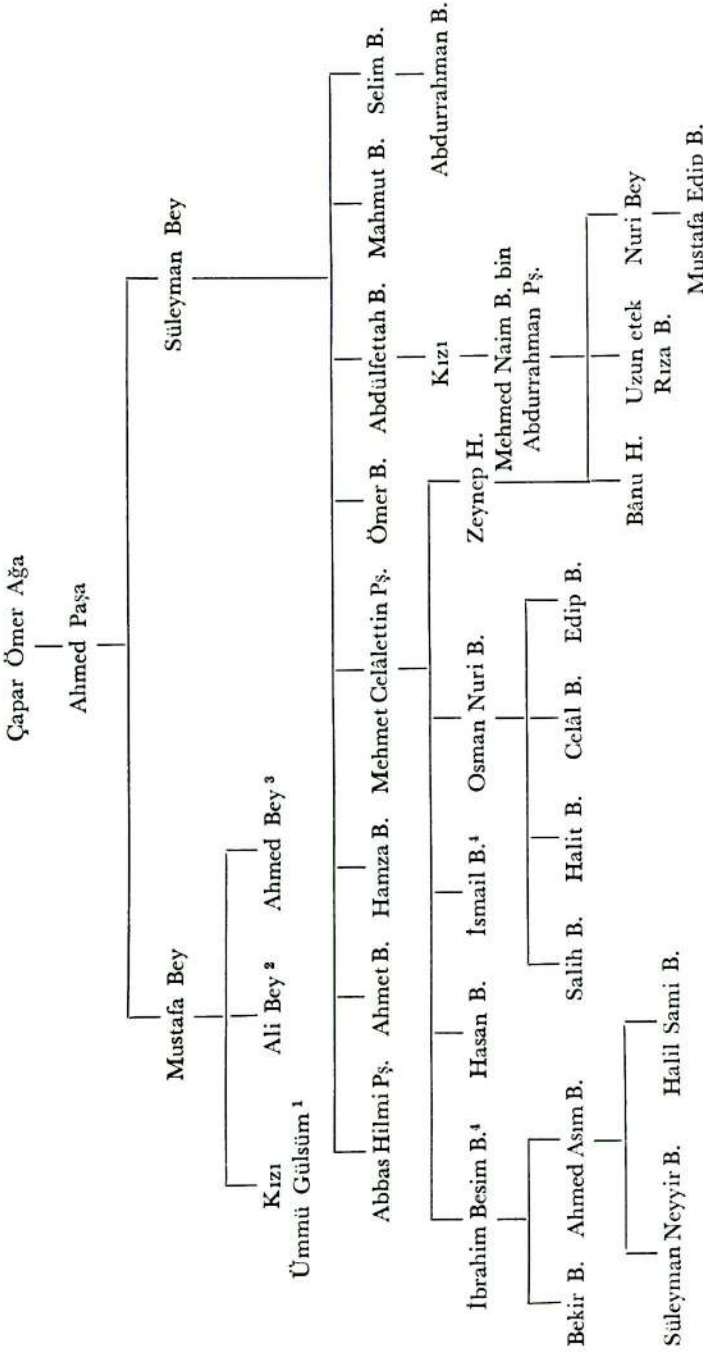
Belge 6 — Çaparoğlu Ahmet Paşa'nın katli hakkında III. Mustafa'nın Sadrazama beyaz üzerine hattı hümayunu

سنگه جبارزاده سلیمان بك سر
بو وقتله اوقات سائره یه مقیس اولیوب دین دولت و عباد الله خدمت
وقتلدی اولغله امر شریفیم بو بیخه شو عکری همان بش او کون طرفه اضراج
ایله تحصیل رضای همایونه ماسرعت واضراج ابد بک خدی بی بو طرفه
تحریر ایله سه

Belge 7 — II. Mahmud'un Çaparoğlu Süleyman Beye beyaz üzerine hattı hümayunu

ÇAPAN OĞULLARI ŞECERESİNDEN

Kulabalık hanedandan olan Çapan Oğullarının elde edilen efradının isimleri :

¹ Mamut Celâlettin Paşanın zevcesi.

² Babasının ölümünde on üç yaşında idi.

³ 21 Şaban 1223 de Kapıcı başı rütbesi almıştır.

⁴ Hırtt-ı Hümayûn Vesikaları 26671, sene 1244, İsmail Bey babasının Tekirdağ'ında ikamet etmesinde ve İbrahim Bey de 1256 da vefat etmişlerdir. (Hatt-ı Hümayûn vesikaları 25065).

